

1793, 26.

~~1783~~

DIOCLETIANVS
 ET
 MAXIMIANVS
 SIVE
 DE VITA ET CONSTITVTIONIBVS
 C. AVRELII VALERII DIOCLETIANI
 ET
 M. AVRELII VALERII MAXIMIANI
 A. A.

EXERCITATIO SECVNDA
 SCRIPSIT
 ET
 ILLVSTRIS IVRISCONSVLTORVM ORDINIS
 AVCTORITATE

PRO
 SVMMIS IN VTROQVE IVRE HONORIBVS
 OBTINENDIS

A. D. XII. SEPTEMBR. A. C. MDCCXCIII

AD DISPVTANDVM PROPOSVIT
 IOANNES CONRADVS SICKELIVS
 A. M. ET I. V. B.

LIPSIAE
 EX OFFICINA SAALBACHIA.

DIOCLETIANVS
ET
MAXIMIANVS

SECTIO ALTERA
DE CONSTITVTIONIBVS DIOCLETIANI ET MAXIMIANI
A A

PROEMIVM

Constitutionum Diocletiani et Maximiani A A. explicationem adgressurus, diu dubius haesi, quamnam potissimum in hoc argumento pertractando rationem sequerer. Suasit doctissimorum virorum auctoritas, vt singulas quasque leges, secundum ordinem temporum, quibus editae sunt, collocatas, commentariis illustrarem. At cum viderem, me hos auctores sequutum, non modo de eadem re pluribus locis agere, atque ita vel eadem saepius repetere, vel inter se cohaerentia distrahere, sed etiam maximam constitutionum Diocletianarum partem, vtpote nota anni destitutam, sine vilo ordine ponere coactum iri: cum praeterea perpenderem,

A 2

chro-

chronologicum illum ordinem, grammaticae legum interpretationi quamvis aptum, minime conuenire consilio, quod in hocce libello conscribendo mihi propositum habebam, huic scilicet, vt quamdam iurisprudentiae Diocletianae imaginem proponerem, hoc est, vt quantum fieri posset, e legibus huius imperatoris ostenderem, quid in iure ipse immutauerit, quid ex antiquo iure serauerit, omninoque quomodo de iure constituendo meruerit: haec igitur considerans, illa via relicta, hanc ingressus sum, vt eas imperatorum nostrorum leges coniungerem, quae eiusdem essent argumenti, quo singulis libelli capitibus perlectis, mox intelligi posset, quid iuris circa hanc vel illam rem sub eorum imperio obtinuerit. Tum ante omnia hoc mihi agendum putavi, vt sensum, si dubius videretur, declararem, interpretibus, qui mihi innotuerunt, in partem vocatis. In quibus recensendis, si quis vnum alterumue, praesertim academici libelli auctorem, a me omissum animaduernerit, eo facilius huius rei veniam mihi daturum spero, quo magis cognitum est, si ab vno Antonio Delrio a), qui praeter glossatores et Cuiacium vix alium vidit iuris interpretem, discefferis, neminem hanc operam in se suscepisse, vt quae ad codicem Iustiniani interpretandum facere possent, e libris iurisperitorum colligeret: quam vt ipse in me susciperem, nec temporis, quod huic libello scribendo impendere licuit, breuitas, nec supellestilis litterariae tenuitas permisit. Deinde quibus vel veteris iuris principiis innixi, vel reipublicae rationibus commoti, imperatores nostri ea quae habemus rescripta dederint, quantum fieri

a) M. Antonio Delrio, *Ex miscellaneorum scriptoribus codicis, notatio. Stud. Petri Brossaci, Lugd. vellorum, feudorum, nec non etiam* 1590. 4.

fieri potuit, indagare conatus sum: cumque antiquarum legum studium tum demum et vtile et iucundum reddatur, cum eae ad amissum sanae rationis examinantur, nec hoc negligendum putavi, ratione opinionum earum habita, quas nostrates philosophi, de legibus populis scribendis proposuerunt. Ipsarum constitutionum verba ex Contii auctoritate in notulis subieci, ne, qui libellum meum, quem inspicerent, haud indignum iudicauerint, legum codicem perpetua manu versare cogentur, at varias lectiones non nisi ibi addendas putavi, vbi ad sensum illustrandum aliquid facere videbantur, inscriptiones vero et subscriptiones, plerumque corruptas, quantum fieri potuit, historia duce, emendare studui.

His de libelli mei rationibus praemissis, iam ipsam rem aggrediar.

PARS PRIMA
DE IVRE CRIMINALI DIOCLETIANO

CAPVT PRIMVM
DE ORDINE IVDICIORVM CRIMINALIVM

§. I.

De Adcusationibus.

Neminem fugit, apud Romanos, ex consueta iudiciorum forma, si delicta, siue publica siue priuata, persequenda essent, opus fuisse, vt aliquis e populo adcusatoris partes in se susciperet. Quae iudiciorum forma, quamquam haud aliena erat a liberae reipublicae temporibus, quibus in patriam pietas et honoris studium ciues impellebat, vt omnem iniuriam reipublicae illatam suam facerent, eamque, quouis opera, quouis periculo spreto, publica actione vindicandam putarent: tamen an eadem imperii formae, quae sub imperatoribus erat, adcommodata fuerit, inter summos, qui de his rebus scripserunt, viros disceptatum est. Sub his enim noxiam, minimeque temporibus congruam fuisse, Montesquutius ^{b)} contendit, saluberrimam contra ciuiumque saluti aptissi-

^{b)} Montesquien, *Esprit des lois*. L. VI. C. 8. *Verf. Germ. Altenb.* 1782. 8. *Tb. I.* p. 134.

aptissimam strenue defendit Filangerius c). Argumenta rationesque, quibus vterque suam substruxit sententiam, hic exponere, fines huius libelli non sinunt. At si dicere licet, quid mihi hac de re videatur, minime me a Filangerio adduci potuisse fateor, vt Montesquottium errasse putarem. Quid enim ciues impulerit vt adcusationum non dicam pericula, sed tantum operam et incommoda subirent? Legum amor atque reuerentia? His vero minus mouentur homines qui ab aliis leges sibi praescriptas acceperunt, neque, vt in libera republica, ipsi earum auctores fuerunt, vt, violatis legibus, se ipsos violatos existimarent. Criminum horror? Hic quidem in omnibus bonis inuenitur, sed in iisdem humanitatis sensus facere solet, vt quamuis plerique optent, reum puniri, vix tamen vllus reperiatur, qui perditum eat hominem, a quo ipse non est offensus, de quo non habet exploratum, an aequitatis sententia aequae ac legum seueritate damnandus sit. Quid ergo superest? Turpissima auaritia praemiis delatoribus propositis allecta, vel inhumana inuidiae aut vindictae saeuitia, inuisos sibi homines, vel suo ipsius detrimento, perdere cupiens. Eiusmodi cupiditatibus satisfaciendi licentia, num recte dici possit eximium nec satis aestimandam ciuium ius, quo nomine Filangerius publicam adcusandi potestatem adpellat, equidem valde dubito. Nonne potius inimicitarum morumque pessimorum fons vocanda erit? Quae cum ita sint, non potuit non fieri, quin quisque vir honestior et candidior iudicia fugeret, eaque turbae delatorum ac calumniatorum relinqueret. Hinc nemo per auaritiam vel inuidiam abiectorum hominum excitatam, a iudiciali vexatione tutus erat, multis

c) Filangeri, *Systema della legislazione*. L III. T I. C. 3. *Verf. Germ.* ed. II. Ansp. 1789. 8. Tb. 3. p. 59.

multis contra, qui illorum perditorum hominum silentium auro sibi redimerent, crimina impune committere licebat. Ad illud respondet Filangerius, feueris legibus calumniae libidine coercita, ciuium securitatem sub principe aequae ac liberae republicae stare potuisse; idque sub bonis principibus re vera factum, libenter concedo. Idem tamen ego contendo, illud, quod in iudiciis criminalibus ordinandis non minus spectandum est, ne delicta inulta maneant, hac ratione neutiquam effectum esse: unde et Romanos principes coactos videmus, praesidibus potestatem sine praeuia adfusione in crimina inquirendi concedere *d*), iisque homines addere, curiosorum, stationariorum, irenarcharum aliisque nominibus insignitos, qui crimina illis nunciarent, et adfustoris partes vi muneris agerent *e*): quod grauisimum mihi videtur argumentum, veterem adfustionum formam non amplius reipublicae rationibus conuenisse. Sed missam faciamus hanc de adfustionum utilitate quaestionem, iamque ad ea quae ab imperatoribus nostris hac in re constituta sunt veniamus.

Neutiquam omnes sine discrimine ad adfustoris munus admitti, solitos esse apud Romanos, constat. Illud enim grauius putabatur, quam quod mulieribus, minoribus, infamibus, calumniae suspectis, turpe lucrum spectantibus et summa paupertate oppressis: libertati ciuium formidolosius, quam quod magistratibus et militibus: mutuo ciuium amoris infestius, quam quod liberis, fratri-

d) L. 13. *pr. D. De officio praef. sing. C. XXII. et XXIII.* In Eu. Ottonis, *Thesauuro iuris Romani. T. III.*

e) Henr. Brenkmanni, *Lex Remunia, sine de legis Remniae exiru lib. p. 1639. sqq.*

fratribus, libertinis committi posset *f*). De quibus rebus cum plures essent imperatorum nostrorum constitutiones, iis paululum immorabimur. Iam primum quod ad mulieres adinet, causa cur Romani eas a iudiciis publicis remouerint, id quod parum nuper placuit Pastoreto *g*), Gallo scilicet, praeter imbecillitatem qua illas premi, iure an iniuria, non disputo, censebant, praecipue in verecundia, huic sexui propria, quaerenda videtur, cui publicorum negotiorum curam minus conuenire recte putabant *h*). Hanc vero cum egredi non viderentur mulieres quae, aut iusto dolore ex iniuria ipsis illata incitatae, aut pietate, vel in suos, crimine quodam laesos, vel in patriam, periculum incurrentem, ductae in iudicia procederent: non modo maiestatis *i*) et annonae *k*) crimina illis deferre licuit, sed etiam suas fuorumque iniurias aduocatione persequi. Adparet hoc e Diocletiani et Maximiani rescripto *l*), quo de crimine publico mulieri aduocare non licere

f) L. 8. 9 et 10. D. De aduocat. et inscrip.

g) Pastoret, *Des lois penales* T. I. C. 8. *Verf. Germ. c. Chr. Dan. Erhardi*, V. Ill. Leipz. 1792. 8. Th. I. p. 91.

h) L. 1. §. 7. D. De suspect. tutor. vel curator.

i) L. 8. D. Ad leg. Jul. maiest.

k) L. 13. D. De aduocat. et inscrip.

l) L. 12. C. De his qui aduoc. non poss.

Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Corinthiac.

De crimine quod publicorum fuerit iudiciorum, mulieri aduocare non permittitur, nisi certis ex causis, id est si suam fuorumque persequatur iniuriam secundum antiqui iuris statuta tantum de quibus specialiter ei concessum est, non exacta subscriptione. Vnde aditus praeses provinciae in primis examinabit, an tale sit crimen, cuius aduocationem mulier subire non prohibeatur. S. V. Kal. Maj. AA. Coss.

Subscriptioni huius legis addendum videtur: AA. V. et IV. Coss. Nam cum inscriptio doceat, eam post

B

post

licere respondent, nisi certis ex causis, si puta suam suorumque iniuriam exsequatur secundum iuris antiqui statuta, nec tunc subscriptionem ab ea exigi. Suam iniuriam persequi, quid sit, nulla, opinor, explicatione eget. Sub nomine suorum quinam intelligendi sint, docet Papinianus *m*): in quos scilicet ex lege testimonium dicere nemo inuitus cogitur, quorum singulos quosque enumerat Paullus *n*). Itaque in iudicium ab iis vocari poterant, qui propinquos ipsarum necauerant *o*), qui plagium in illos commiserant *p*), qui falsi crimine laeserant filios *q*), tutoribus vel curatoribus, qui aduscandi munus in se susciperent, destitutos *r*). Denique aduersus suspectum tutorem propinquorum, iudicis auxilium

post caesares demum creatos, hoc est, post cal. Mart. a. p. C. n. 292. vel 293, emissam esse, et sequens lex CC. primum coll. hoc est, a. p. C. n. 294. subscripta sit: necesse est ut haec nostra ad annum p. C. n. 293, quo V. et IV. coll. fuerunt AA. referatur.

Ad eam illustrandam conf. Har-
menopuli, *Προχειρον νομικον*, e. e. Dion.
Gothofredi 1587. 4. L. I. Tir. II.
§. 40. p. 30. Cuiacii *Com. in Pa-*
piniani L. I. De adulc. in Opp.
ed. Neapol. Tom. IV. p. 1477. 10.
Fabri, *Adnotationes in Cod. Iustin.*
prioribus libr. IX. Lugd. 1594. 4.
p. 430. Iac. Gothofredi, Com. ad
Cod. Theodos. L. 3. De aduscis. et
inscrip. Henr. Theod. Pagenste-
cher, *In Sexxi Pomponii ad Sabin.*

de testamentaria et de honor. possess.
Libr. IV. Leng. 1733. 4. p. 45.
Ant. Matthaei, *Com. in Lib. XLVII.*
et XLVIII. D. de criminibus ad
Lib. XLVIII. Tir. XIII. C. I. n. 2.
Henr. Zoëli, *Com. in Cod. Iustin.*
b. r. adu. a. Io. Voëtii, Com. in
Pandect. ad L. XLVIII. Tir. II. n. 3.
Io. Gottl. Heineccii, *Antiquitatum*
Rom. iurispr. illustr. syntagma. L. IV.
Tir. XVIII. n. 17.

m) L. 2. pr. D. De aduscis. et
inscrip.

n) L. 4. D. De restibus.

o) L. 1 et 2. pr. D. De aduscis.
et inscrip.

p) L. 5. C. Ad leg. Fab. de plag.

q) L. 2. pr. D. De aduscis. et in-
scrip.

r) L. 5. C. De his qui adusc. non poss.

lium implorare, Seueri et Antonini rescripto iis concessum est ^s). Quaecumque vero esset causa, qua commota mulier ad aduersandum procederet, hoc singulari utebatur iure, ut a senatusconsulti Turpilliani poena immunis, in crimen subscribere non cogetur. Adfirmasse hoc imperatores nostros modo diximus, neque est cur eorum rescriptum cum glossatoribus ad eas tantum causas, in quibus masculis quoque sine inscriptione aduersare permittum erat, referamus: nam multa iuris Romani loca huic opinioni aduersantur. Marcianus ^r) enim omnes qui ab aduersatione coepta destiterint, etiamsi necessitate coacti id fecerint, tamen, abolitione non impetrata, in Turpilliani senatusconsulti poenam incidere contendit, excepta muliere et minore. Papinianus ^v) mulierem quae falsi crimen iniuriae propriae post denunciationem omiserit, non teneri illo senatusconsulto respondit: et Constantinus imperator ^x), idem in mente habuisse videtur, dum de feminis, ob securitatem sexus ad actiones illicitas prouentibus, loquitur.

Praeter mulieres, et ii, qui arctiori pietatis vinculo cum reo coniuncti erant, iure Romano ab aduersando remouebantur, quod quidem summa laude mihi dignum videtur. Omnis enim reipublicae salus, cum singularum familiarum saluti tanquam firmissimo fundamento superstructa sit, quomodo is, qui bonus filius vel frater esse deserit, quamuis infanum praese ferat patriae amorem, bonus cuius esse possit, equidem nullus intelligo. Turpissimi illi homines, ferocissimique tyranni, quales plerique fuerunt, qui

B 2

ante

^s) L. 1. §. 7. D. De suspect. iur.
vel curar. §. 3. Inst. De susp. iur.

^v) L. 4. D. Ad SC. Turpill.

^x) L. 3. C. Theod. De aduersar. et

^r) L. 1. §. 10. D. Ad SC. Turpill. inscript.

ante Diocletianum Romanum orbem gubernarunt, vel deuastarunt potius, cum ipsi, omne ius susque deque habentes, suos ipsorum parentes, fratres, adfines necare haud dubitarent, et huic vni rei intenti fuisse videantur, vt fiscus nunquam non publicatorum bonorum copia abundaret: nunquam, credo, de mutua ciuium pietate conseruanda stabiliendaque cogitarunt. At plane alia sensit Diocletianus noster, quod constitutiones eius, nobis seruatae, ostendunt. Primum huc pertinet rescriptum y) matri datum, quae filium propter infidias vitae structas adculare cupiebat. Hanc quamquam non repulit, quod leges, ne liberi impunitatis spe ad scelera perpetranda inuitarentur, hanc eos deferendi potestatem iam olim fecerant parentibus, qui illa haud abufuri videbantur: eidem tamen, quid sibi placeret, eo haud obscure ostendit, quod eam pietatis animique materni admonuit.

Porro qui frater fratrem grauiore et capitalis crimine adculare instituisset, eum non modo non audiendum, sed exilii quoque poena adficiendum, imperatores nostri iusserunt z), neque tamen prohi-

y) L. 14. C. De his qui adcul. non poss.

Imp. Dioclet. et Maxim. AA.
et CC. Aeliae.

Propter infidias quas tuac vitae paratas contendis, adculacionem apud praesidem prouinciae contra filium tuum, si pietas et ratio naturalis animi tui non revocat intentionem constituere potes. S. XVI. Kal. Mart. CC. Coss. (a. p. C. n. 294).

z) L. 13. C. eod.

Imp. Dioclet. et Maxim. AA.
et CC. ad Asclepium.

Si magnum et capitale crimen ac non leue frater contra fratrem suum infirmit: non solum audiendus non est, sed etiam exilii poena plendendus est. Datum. X. Kal. Febr. CC. Coss. (a. p. C. n. 294.)

Conf. Harmenopolus, d. l. l. I Tir. II. § 48. p. 31. Mathaeus, d. l. ad L. XLVIII. C. l. n. 16.

prohibuerunt, fratres sororesque leuorum commissorum reos facere a). An idem antiquioribus Romanorum legibus statutum iam fuerit, nescio: hoc certum est, id falso ex illo Modestini fragmento b) adfirmari, in quo iurisconsultus melius esse dicit, tutori, qui vel patronatus, vel sanguinis vinculis pupillo coniunctus sit, si a tutela remouendus videatur, alium tutorem vel curatorem adiungere, quam eum, notata fide, remouere. Suadet enim tantummodo Modestinus humanitatem sequi, non legibus id praeceptum contendit: id quod cum ex verbis ipsius, tum ex aliis legibus c) adparet et praeterea iam inde colligi potest, quod ibi fratribus alii quoque cognati et adfines iuncti sunt, quos nemo vnquam adcusari non posse opinatus est. Nonnulli interpretes d) propter Vlpiani e) verba, ius quodammodo fraternitatis in se habere societatem, quae de fratribus modo diximus, ad socios extendere voluerunt. At quicumque illum Vlpiani locum inspexerit, intelliget, ibi de communi tantum in bonis iure, non de animi indole mutuoque amore sermonem esse f). Infidias vitae structas a reliquis capitalibus criminibus ita excipi glossatores existimant, vt earum fratres adcusari possint, quoniam, quod matri sit permissum, multo magis per-

B 3

mitten-

a) L. 18. C. eod.

Imp. Dioclet. et Maxim. AA.
et CC. Iuliano.

Si sororem tuam leuorum commissorum ream facis, adcusationem non probiberis exercere in iudicio praefidiali: quo reuerarie commissa condigna ultione plectantur. Dat. III. Kal. Marr. Dioclet. IX et Maxim. VIII. AA. Cass. (a. p. C. n. 304.)

b) L. 9. D. De susp. tutor. vel curat.

c) Henr. Brenkmann, De curmaricis Diarr. C. V.

d) Io. Faber, Ad Cod. p. 450.

e) L. 63. pr. D. Pro soc.

f) Conf. Petr. Perenonii, Animaduers. et var. lect. L. II. c. 12. in Ottonis, Thes. Tom. I. p. 643. Marqu. Freheri, Parerga L. I. c. 5. in Ottonis, Thes. T. I. p. 867.

mittendum sit fratribus non tam arcto pietatis vinculo inter se iunctis: at non cogitarunt, parentibus omnino non adcusatione liberorum interdictum fuisse.

Praeterea Diocletianus et Maximianus g) ne ei quidem adcusatoris munus subire permiserunt, qui, licet ingenuus, in eius quem adcusare cupiebat domo, a prima pueritia educatus esset: rati, id temporum suorum beatitudini non conuenire. Quae eorum sententia non humanitatis modo, sed prudentiae quoque laude, quam maxime mihi commendari videtur. Leges enim nulla re magis sua priuantur auctoritate, quam si id, quod tanquam turpe et inhumanum omnes detestantur, non modo fieri sinunt, sed adeo iubent, praemiisque ornant: cum contra ea nihil magis leges ciuibus commendet, quam si eas cum boni rectique sensu, a natura omnibus indito, amice conspirare intelligunt.

Qui propter turpe lucrum ciues capitalis iudicii periculo subiicere haud dubitabant, hi quoque, summo omnium bonorum contemptu notati, ab adcusando repellebantur. Inde factum, vt
nemi-

g) L. 17. C. De his qui adcus. non poss.

Pars sententiae Diocleriani et Maximiani AA. et CC. Dar. V. Id. Ianuar. Diocleriano et Maximiano AA. Coss.

Iniquum est longe a seculi nostri beatitudine esse credimus, ut Thaumastius adcusandi eius habeat facultatem, in

cuius domo eum, licet ingenuum, a prima aetate tamen fuisse constabat. Quare ex nomine Thaumasti mentio super conflictu criminis cum Symmacho conquiscaat. Si quam sane ciuilem peritionem idem Thaumastius sibi competere confidit, iudicio praesidali poterit experiri. (incertum an ad a. p. C. n. 299, 303 vel 304. referenda sit.)

nemini tria simul iudicia subscribere liceret: solo enim lucri amore et studio tantam adculpandi cupiditatem inspirari posse Romani existimabant *b*). Ex hac legum sententia imperatores nostri rescripserunt *i*), cum rationibus iuris congruere desiderium eius, qui postularet tertiam adculpationem ei, qui duos reos iam delatos habeat, non permitti, nisi si suas vel suorum iniurias persecuturus, a turpis lucri suspicione liber sit. Huic Diocletiani et Maximiani sententiae, quacum optime consentit Macer *k*), nonnullos, ut qui duo iudicia aduersus duos reos subscripta habeant, propter turpem quaesum ab adculpando repelli adfirmans, aduersari videtur Venuleius *l*), dum lege Iulia iudiciorum publicorum cautum esse ait, ne eodem tempore de duobus reis quis quereretur, nisi suarum iniuriarum causa. Nec minus obtare videntur, quae de adulterii adculpatione pluribus locis legimus statuta *m*): non licere, ne iure mariti

b) L. 8. D. De adculp. et inscrip.

i) L. 16. C. De bis qui adculp. non poss.

Imp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC Callurico.

Cum rationibus iuris congruit desiderium tuum, postulantis, adculpationem tertiam, ei qui duos reos delatos habet non permitti contra legis praescripta, nisi suas suorumque iniurias quis persequatur. S. XII. Kal. Decembr. Nicomediae CC. Coss. (a. p. C. n. 294.)

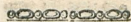
Conf. Cuiacii. *Observat.* L. VI. *obs.* 12. in *Opp. Tom. III.* p. 146. Iac. Lectius, *Ad Aemil. Macrum de*

publ. iudic. in Ottonis, *Thes. Tom. I.* p. 102. Radulph. Fornerii, *Res quoridianae*, L. IV. c. 15. in Ottonis, *Thes. Tom. II.* p. 240. Mathaeus, *d. l. ad L. XLVIII. Tir. VIII.* C. I. n. 10. Voetius, *d. l. Ad Tir. D. De adculp. et inscrip.* n. 10. Io. Brunnemanni, *Com. in Cod. b. l.* Io. Iac. Wissenbachii, *Exercitat. ad Pandect. Pars II Disp. XXXIII.* n. 17.

k) L. 8. D. De adculp. et inscrip.

l) L. 12. §. 2. D. cod.

m) L. 8. C. *Ad leg. Jul. de adult.* L. 15. §. ult. L. 32. §. 1. L. 39. D. cod. L. 1. §. 10. D. *Ad SC. Turpill.* Conf. Cuiacii, *Com. in Papiniani*

mariti quidem, adulterum et adulteram simul reos facere. At haec ita statuta videntur per fauorem quendam nuptiarum, et propter ea iura, quae mulieribus concessa erant, ne, puta, constante matrimonio adculari possent, ante quam maritus lenocinii conuictus esset, quamquam adulterum deferre licebat: utque, soluto priori matrimonio, si aliud iniuissent, non ante inter reos recipi possent, quam adulter damnatus esset: nam hoc vincent ipsae simul pro innocentibus habebantur, hoc condemnato, non tamen ipsae conuictae erant, sed cum vel gratia, vel iustitia vel legis auxilio iuari possent, singulari iudicio erant subiiciendae. Vtut autem haec sint, id certe constat, non propterea, quod ab eodem duo simul adculari non possent, prohibitum esse, ne adulter et adultera simul adcularentur. Multa enim inueniuntur iuris nostri loca, quae duorum simul adculacionem discrete permissam esse declarant. Nam vna cum adultera eum adculari posse legimus, qui lenocinium commisisse dicatur *n*): alio loco *o*) inuenimus, commune incestus crimen in vtroque reo simul persequi licere: porro Hadrianus rescriptisse traditur *p*) non oportere compelli adculatorem, ut plures reos faciat, id quod ridiculum fuisset, nisi facere licuisset: legimus etiam *q*) maritum, etsi duos reos ex alio crimine delatos habeat, iure mariti tertium adculare posse, quia haec causa non cadat in numerum ceterarum: et in ipso denique adulterii crimine duos

piniani resp. L. XV. p. 1395. Io. Guil. Hoffmanni, Com. ad leg. Iul. de adul. Lips. 1752. 4. p. 133. Mathaeus, d. l. ad L. XLVIII. Tit. III. C IV. n. 3.

n) L. 32. §. 1. D. Ad leg. Iul. de adul.

o) L. 7. L. 39. §. 7. D. eod.

p) L. 19. D. De adculat. et in script.

q) L. 6. §. 3. D. Ad leg. Iul. de adul.

duos vxoris adulteros simul adcfari poffe, Paullus r) cenfet. Quae cum ita fint, non video quomodo stare poffit fententia Fornerii et Voetii, negantium, quemquam, nifi fi fuas vel fuorum iniurias perfequatur, duorum vel plurium adcfatorem effe poffe, et Macrum aequae ac noftros imperatores, eiusmodi fpeciem in mente habuiffe: quod tanto minus locum habere poteft, quo clarius adparet, Macrum non de fingulari aliqua fpecie refpondiffe, fed regulas iuris communes exprimere voluiffe. Neque illud me mouet, quod Voetius profert, duplicem fubfcriptionem propterea non admittendam fuiffe, quod adcfator, in vtroque iudicio calumniae damnatus, non nifi alterius calumniae poenam fubire potuiffet: nam fi hac ex cauffa duplex adcfatio locum habere non potuiffet, ne ob fuam quidem vel fuorum iniurias concedi potuiffet fecunda aut tertia adcfatio, illa quidem a fubfcriptione non libera. Quid ergo? Quomodo Venuleium imperatoribus noftris et Macro conciliemus? Omnia plana funt et expedita, fi cum Cuiacio, Leñtio, Mathaeo, Wiffenbachio aliisque, verbis Venuleii immutatis, non de tribus reis eodem tempore queri licere, legimus. Et quamuis bafilica s) huic conieñturae repugnet, tamen eam probare non dubito, cum nihil videam, quod praeterea ad hanc rem expediendam proferri poffit. Nam quod forte aliquis dixerit, lege Iulia cautum effe, ne duos reos fimul idem adcfaret, fed mox ab hoc iure recessum, id propterea minus mihi probatur, quod facilius fieri potuiffe exiftimo, vt librarius in fcribendo leuem errorem committeret, quam Tribonianus ius abrogatum reciperet: et quod cum

r) Paullus, *Recept. Senz. L. II. Iurisprud. vet. ante Iust. Lugd. Bat. Tir. XXVI. §. 10.* in Schultringii, 1717. 4. p. 320.

s) *Bafilic. L. XII. Tir. 34.*

cum glossa Brunnemannus profert, duos non vno libello, diuersis autem deferre licuisse: Venuleii verbis, ne quis *eodem tempore* duos reos delatos habeat, refutatur.

Infames quoque, vti vetustioribus legibus, ita et a Diocletiano et Maximiano ab adcusando repulsos esse, ex horum rescripto adparet 2).

Haec de adcusatoribus. Quod ad reos adinet, imperatores, quorum rescripta explicanda nobis summsimus, iuris veteris regulam, ne quis ob idem crimen bis adcusari posset, rescripto u) firmarunt. Tam liberae reipublicae temporibus neutiquam duos simul ad

2) L. 15. C. De his qui adcus. non poss.

Imp. Dioclet. et Maxim. AA.
et CC. Lupioni.

Criminis adcusationem instituere cum periculo calumniae, si tibi existimatio integra est, minime prohiberis. S. III. Kal. Mar. CC. Coss. (a. p. C. n. 294.)

u) L. 9. C. De adcusat. et inscript.

Imp. Dioclet. et Maxim. AA.
Honorato.

Qui de crimine publico in adcusationem deductus est, ab alio super eodem crimine deferri non potest. Si ramen ex eodem facto plurima crimina nascuntur, et de vno crimine fuerit in adcusationem deductus: de altero non prohibetur, ab alio deferri. Iudex autem super vtroque crimine audien-

riam adcommoabit. Nec enim licebit ei separatim de vno crimine sententiam proferre, priusquam plenissima examinatio super altero quoque crimine fiat. PP. XIV. Kal. Septemb. Basso II. et Quinctiano Coss. (a. p. C. n. 289.)

Conf. Cuiacii, Com. ad Cod. b. l. in Opp. Tom. IX p. 1381. et ad Tir. Cod. Quib. res iudic. non noc. p. 1098. Io Fabri, Com. ad Cod. b. l. Ant. Perezii, Praelectiones in Cod. b. l. n. 15. ed. Amstelod. 1653. fol. p. 593. Voetius, d. l. Ad Tir. D. De adcusat. et inscript. n. 11. Mathaeus, d. l. ad L. XLVIII. Tir. XIII. C. III. n. 3. H. G. van Vryhoff, Obseruar. iur. ciu. Amstelod. 1747. 8. C. XV. p. 73.

ad eiusdem criminis aduſationem admiſſos fuiſſe, ex diuinationis uſu et conſuetudine adparet, idemque iure pandectarum tradi, contra baſilicorum errores recte docet Vryhoffius. In cuius legis fraudem, id ſibi excogitaſſe videtur delatorum aſtutia, vt e diuerſis legibus, de eodem crimine latis, eundem in ius vocarent: neceſſe enim putauit ſenatus cauere, ne quis ob idem crimen pluribus legibus reus fieret x). Quod ſenatusconſultum, an idem ſit, cuius Suetonius y) in Titi Veſpaſiani vita mentionem iniicit, hiſ verbis uſus: vetuit inter cetera de eadem re pluribus legibus agi, non dirimam. Sed ſi quis plura delicta ſimul commiſerat, noſtri imperatores non modo non prohibitum declararunt, quo minus iſtum duo ſimul diuerſis criminibus aduſarent, ſed etiam, vt reus pro merito puniretur, conſtituerunt, ne iudex ſententiam de alterutro crimine ante ferret, quam vtrumque examinaſſet. Iam quaeri poterit, an abſolutum reum alii liceat eodem crimine aduſare? Et licuiſſe omnino arbitror, cum res inter alios iudicata, ad alios nullo modo pertineat. Suadente tamen aequitate, ne quis perpetuis aduſationibus vexaretur, haec deferendi libertas ita reſtriſta eſt, vt qui abſolutum eodem crimine repetere vellet, vel docere deberet ſe ſuam iniuriam perſequuturum eſſe, nec aduſationem ab alio inſtitutam ſibi innotuiſſe z), vel priorem aduſatorem praeuaricationis reum eſſe a). Haec lege Iulia iudiciorum publicorum ſtatuta erant, quae et Diocletianus et Maximianus firmarunt b).

C 2

infu-

x) L. 14. D. De aduſar. et inſcript.

y) Suetonius, In vita Titi Veſpaſiani. C. VIII.

z) L. 7. §. 2. D. De aduſar. et inſcript.

a) L. 3. D. De praeuaricar.

b) L. 11. C. De aduſar. et inſcript. Imp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. liberis Criſpinae Charifſimae nobis.

Si quis homicidii crimen exiſtimat perſequen-

insuper declararunt, si quis commississet facinus, duplex crimen involuens, atque altero crimine absolutus esset, eum tamen postea de altero in iudicium vocari posse.

Iam

sequendum, secundum iuris publici formam debet cum qui in primordio homicidii postulauerit reum, neque probauerit, ideoque reus absolutus est, praearcationis arguere. Id enim salubriter status principum, parentum nostrorum, iurisque forma praescriptum est. Vel si id non putauerit agendum, ad sequens crimen, id est pastorum latronumue descendere cum coges, atque id exsequi iudicio tuo: cum si quidem ab incusato adpareat esse commissum, ob ultionem publicam obnoxius legibus fiat. Datum. VIII. Id. April. Annibaliano et Asclepiodoro Coss. (a p. C. n. 292.)

In huius legis inscriptione an CC. recte additi sint, decernere non audeo. (*Vid. Dioclet. et Maxim. exerc. I. p. 20. n. z.*) Verba illa *Liberis Crispinae Charissimae nobis*, falsa esse, ipsa constitutionis verba docent, ad magistratum missae, qui adulatorum cogat ad sequens crimen descendere, et id iudicio suo exsequi. Hinc Cuiacio adsentior qui in *Observat. L. I. Obs. 15. p. 8.* e veteribus libris ita inscriptionem emendat: *Habe Crispine Charissime nobis*: quocum et consentit Ant. Contius, in *Disputat. L. I. c. 6. in Opp. Paris. 1616. 4. p. 206.*

Notatu quoque dignum est, hac in lege pastorum crimen eodem sensu ac latronum, occurrere. Exinde enim adparet, quam tristis fuerit illis temporibus Rom. impetii conditio, quibus pastores perpetuis bellis, immensis exactionibus, aliisque calamitatibus efferati, iidemque montium et sylvarum solitudinibus tuti, imperii imbecillitate ita abuterentur, ut palam latrocinia facere solerent. Cuiacius (*Com. ad. Cod. b. l. p. 1382.*) quidem putavit ob Bagaudarum seditionem quorum plerique agrestes homines fuerunt, pastores cum latronibus commiseri, eumque sequutus est Gothofredus, *ad L. vn. Cod. Theod. Ne pastor. denr. fil. nurr.* At loca scriptorum a Gothofredo et Franc. Duareno, *Disp. anniuers. L. II. c. 12. in Opp. Francof. 1598. fol p. 1065.* laudata, praecipue *L. vn. Cod. Theod. Ne pastor. denr. fil. nurr.* satis demonstrant, aliis quoque temporibus, in plerisque prouinciis, nisi in omnibus, pastores latrocinando victum quaesiuisse: ita ut non de Bagaudis cogitare necesse habeamus, qui proprie ne latrones quidem dici possunt.

Ceterum de hac lege conf. Io. Faber,

Iam quod ad locum, vbi quis adcafari poffet, adinet, veterem iuris Romani regulam, poffe quemque, vbi degat, adcafari, firmant c).

Maioris momenti alia eft confitutio Diocletiani d), mox primis pofft fufceptum imperium diebus, ad praefidem vel alium magiftratum data, qua edixit, vt nemo inuitus ad adcafandum cogatur. Egregium profecto futuri imperii fpecimen. Difficile eft de neceffitate huius legis fibi perfuadere, cum eo vsque tyrannidem proceffiffe vix credi poffet, vt ciues adcafationem fufcipere cogentur, vnde nihil commodi perciperent, ad quam perfequendam forte otio et teftimoniis carerent, et per quam tamen bonorum, famae, vitae periculum fibirent. Sed omnium temporum hiftoria fatis docet, quam mira, ne alio verbo vtar, fub publicae falutis fpecie facta fint. Iuuat hic, quod Seruino e) placuit, commemorare. Hic ciues omnes, quamquam non ad adcafandum more Romano, tamen ad deferendum, poenis propofitis, ita cogendos

C 3

putat,

Faber, b. l. Gothofredus, ad L. vn. Cod. Theod. Ne paf. denr. fil. nurr.

c) L. 2 C. Vbi de crimin. agi oport. Imp. Dioclez. et Maxim. AA. et CC. Niceae.

Sciens liberum venundando, plagii crimen committit. Ab eo itaque, qui fuper hoc queri poffet aditus comprensus iudex, fi is quem puerum ingenuum vendidiffe proponis, ibi degit, ibi cauffam cognofcer. Dar. II. Non. Febr. Sirmii CC. Coff. (a. p. C. n. 294)

Conf. Mathaeus, d. l. ad L. XLVIII. Tir. XIII. C. V. n. 4. Perez, d. l. p. 107.

d) L. vn. C. Vt nemo inu. ag. vel. adcaf. cog.

Imp. Diocletianus A. Camerio. Inuitus agere vel adcafare nemo cogatur. Dar. Id. Octobr. Carnio II. et Numeriano Coff. (a. p. C. n. 284.)

e) Seruin, De la legiflation criminelle Basle 1782. 8. Germ Verf. c. Io. Ern. Gruneri, Norimb. 1786. 8. L. III. c. 2. §. I. p. 412.

putat, vt quisque, qui vel ipse aliquo delicto offensus fuerit, vel aliquem deliquisse cognouerit, nec mox iudicem de hac re certiorum fecerit, si delicta essent leuiora, pecunia multaretur, sin grauiora, ciuitate priuaretur. Verum quidem est per solam delationem non iisdem, quibus per adculpationem, periculis aliquem exponi, ideoque multum interesse, vtrum adculpate quis cogatur, an tantum delicta iudici nunciare: sed multa alia hic perpendenda sunt, quae et hoc quam maxime disuadent. Nam etiam si illi concedere velim, falsam esse eorum opinionem, qui magni altique animi esse ducunt, ei, qui nos offendit, ignoscere, eoque, etiam si indigno, vitam, libertatem, famam seruare; humilis contra ac inhumani, hominem, qui hoc vel illo modo excusari possit, ac spem faciat, in posterum a criminibus committendis sibi temperaturum esse, legum seueritati tradere: tamen cum illa opinio ex hominum amore, sanctissimo officiorum fonte, promaneat, quandam ei debere reuerentiam iudico, praesertim cum nihil aegrius homines ferant, quam vim, qua contra suam de bono iustoque opinionem gere coguntur. Quid quod? non a vero ab simile mihi videtur, plerosque hac indignatione commotos, metuque, ne, si crimen commissum patefiat, ipsi quoque, tanquam conscii puniantur, sollicitos, nihil non esse facturos, vt crimina occultent. Et etiam si haec non eueniant, tamen, si omissam delationem delicti instar punire velimus, non modo reorum multitudo nimium quantum augebitur, sed etiam, cum singuli singulos tanquam delatores metuere cogantur, morum simplicitas simulationi, fides suspitioni cedet, omnibusque fere societatis vinculis solutis, omnis e vita suauitas sublata euanesceat.

Romanorum imperatores, cum iam honestior fere quisque adculpandi prouinciam detestaretur, certis viris id munus iniungere coactos

coactos esse, supra monuimus. Inter hos fuerunt stationarii, seu milites, qui praesidibus prouinciarum eo consilio additi erant, vt eorum sententias exsequerentur, latrones persequerentur, aliisque modis prouinciarum saluti prospicerent. Hi per tristitia illa ante Diocletianum tempora, quibus pro iure vis erat, munere suo ita abutebantur, vt non modo insontes quosque calumniari auderent, sed etiam querelas ciuium ad se deferri sinerent, ipsique, sua auctoritate, quos reos iudicassent, in carceres detruderent. Hinc imperatores nostri, primis imperii annis, hoc sibi agendum putauerunt, vt horum stationariorum licentiam coercerent, hacque de causa edictum emiserunt *f*), ne quis, qui iniuriam ab aliquo se passum esse existimaret, ad stationarios decurreret, sed legitimum iudicem adiret. Quam legem sub imperatoribus militum insolentiam haud ferentibus et iuri dicendo intentis, effectu neutiquam caruisse, quam maxime verosimile est: at sub principum, qui eos exceperunt, auspiciis, veterem stationariorum similibusque hominum furorem rediisse, immo magis increuisse, leges postea contra eos emissae ostendunt.

Aliud fuit hominum genus, quod imperatorum iustitiae administrandae incuria abufum, sui commodi causa, iudicia turbaret:

f) L. 8. C. De aduſar. et inſcripſt.

Exemplum ſacrarum litterarum Diocletiani et Maximiani

AA.

Si quis ſe iniuriam ab aliquo paſſum putauerit, et querelam deferre uoluerit: non ad ſtationarios decurrat,

ſed praefidalem adent poſſetatem, aut libellos offerens, aut querelas ſuas apud acta deponens. PP. (ante a. p. C. n. 292. vel. 293).

Conf. Cuiacius, Ad Cod. b. l. p. 1376. Gothofredus, Ad. L. 1. Cod. Theod. De curioſis. Bar. Brifſonius, De verb. ſign. in voce Stationarius.

baret: iudicum comites ac familiares. Hi, ipsis iudicibus haud dubie aduentibus, consuetudinem negotiorum explicandorum spem vendendi, ita introduxerant, vt nihil illiciti facere viderentur. Cui malo vt mederentur imperatores nostri, declarauerunt g), eum qui explicandi negotii spem, cuius finis in iudicis potestate situs sit, vendat, non minus crimen contrahere, quam illum, qui ad tam illicitam promissionem adspiret. Poenam iudicis comiti ita delinquenti propositam fuisse illam legis Iuliae repetundarum, e Macro h) discimus: et Paullus i) tradit, eum ex iudicis amicitia vel familiaritate, qui mentientes euentus sententiarum vendiderit, quidue obtentu nominis iudicis fecerit, pro modo delicti, aut relegatum aut capite punitum esse. Praeterea eiusmodi hominem a iudice iniuriarum postulari potuisse constat k). Sed id tum demum obtinuisse, si iudici se pecuniam daturum dixisset, Cuiacius minus recte adfirmasse videtur. Quasi vero si quis iudex, odio vel

fauore

g) L. 10. C. eod.

*Imp. Dioclet. et Maxim.
AA. et CC. Vrfae.*

Qui explicandi negotii spem, cuius finis in iudicis potestate ac motu situs est, pollicetur: non minus ob illicitam sponsonem crimen contrahit, quam qui ad huiusmodi promissionis commercium contra disciplinam publicam adspirat. PP. III. Kal. Novembr. ipsis IV. et III. AA. Coss. (a. p. C. n. 290).

In inscriptione falso additos esse CC. ex anno subscripto patet. Conf. Duareni, *Disp. anniuers.* L. I. c. 25.

in Opp. p. 1039. Ciuiacii, Obseru. L. XX. Obs. 9. p. 515. Eiusd. et Schultingii, Notae ad Paulli recept. sent. L. V. Tir. XXV. n. 13. in Schultingii, Iurispr. vet. ante Iust. p. 519. Libanii, Or. V. παρα των προεδρευων των τοις αρχουσιν. et ad eam Iac. Gothofredi notae, in Eiusd. Opp. iurid. minor. c. Chr. Henr. Troztii, Lugd. Bat. 1733. fcl. p. 44.

h) L. 5. D. De leg. Iul. reperund.

i) Recept. sentent. L. V. Tir. XXIII. in Schultingii, Iurispr. vet. ante Iust. p. 519.

k) L. 15. §. 30. D. De iniuriis.

fauore commotus, ius infringat, non aequè delinquat, ac qui, pecunia corruptus, illud infregerit. Crimen illius qui iudicem corrumpere studuerat, sub consueto falsi nomine comprehensum, et falsi poena punitum esse leges ostendunt *l)*, vnde nullus dubito, huic criminum classi et amicorum iudicis corruptionem adnumeratam esse. Solebant enim Romani sub communi nomine plura crimina, saepe toto coelo inter se distantia, complecti, et vna eademque poena adficere: quod quidem eos, magnae in causis criminum examinandis negligentiae arguere neque vlllo modo excusari posse videtur. Quemadmodum vero hi fumi venditores, sic enim isti homines audiebant, ab imperatoribus Diocletiano prioribus ne fenerissimis quidem poenis, quarum horrendum Alexander Seuerus edidit exemplum *m)*, opprimi potuerunt, ita nec posthaec eos extinctos esse, grauissimae Libanii de iis querimoniae testantur.

§. II.

De ratione veritatem criminum eruendi.

Huc praecipue eae Diocletiani et Maximiani constitutiones referendae sunt, quae ad quaestiones pertinent, apud Romanos, quod omnes norunt, ab antiquissimis inde temporibus vsitatas. De his illi primum sanxerunt *n)*, ne a tormentis initium iudiciorum

l) L. 21. D. Ad. leg. Corn. de fals.

m) Lamprid. in Alexandro seu. C. XXIII et XXXVI.

n) L. 8. C. De quaestion.

Imp. Dioclet. et Maxim. AA. ad Sallustium praesidem.

Milites neque tormentis neque plebeiorum poenis in causis criminum subiungi concedimus, etiam si non emeritis stipendiis suis, videantur esse dimissi: exceptis his, qui scilicet ignominiose sunt soluti. Quod et in filiis militarum et veteranorum seruabitur.

D

rum fieret, sed iudices antea verosimilibus et probabilibus vterentur argumentis quibus veluti certis indicibus duci possent. Id cum, Vlpiano teste *o*), iam ab Augusto statutum, et ab Hadriano firmatum esset, neque eo fecius vt a nostris augustis denuo iudicibus iniungeretur necessitas vrgeret, istis temporibus sanctissimas humanitatis et sanae rationis leges prostratas, pedibusque quasi proculcatas iacuisse adparet. Cur vero Diocletianus, qui tam recte atque humaniter de his rebus cogitabat, satis habuerit, crudelitatem et iniustitiam quaestionum tantummodo circumscribere, nec potius eas, cum sint fallacissimum veri inueniendi praesidium, omnino sustulerit, difficile esset dictu, nisi hac nostra aetate vidissemus, longam consuetudinem et praeiudicatas opiniones facere, vt viri haud vulgari ingenii acumine praediti *p*), etiamnum illas iustas et necessarias censeant. Neque hi pro sua sententia id adducere possunt, quod Diocletianus non sine magna veri specie proferre poterat,

bitur. Oportet autem iudices nec in his criminibus, quae publicorum iudiciorum sunt, a tormentis initium sumere, sed argumentis primum verosimilibus probabilibusque vii. Et si his veluti certis indicibus ducti, investigandae veritatis gratia, ad tormenta putauerint esse veniendum, tunc id demum facere debebunt si personarum conditio patiatur. Hac enim ratione etiam vniuersi provinciales nostri fructum ingnitiae nobis benevolentiae consequentur. PP.

Ante a. p. C. n. 292. vel 293. emissam esse hanc legem, ex in-

scriptione patet, et si ordine chronologico positae sunt leges huius tituli, quod in plerisque factum animaduertimus, ante annum 290. proposita esse debet, quo ineunte sequens promulgata est constitutio.

Conf. Henr. Bodini, *Dis. ad L. 8. C. de quaestione. Halae 1697. 4.*

o) L. I. pr. et §. I. D. De quaestione.

p) Chr. Gottl. Gmelin, Grundsätze der Gesetzgebung über Verbrechen und Strafen. Tübingen 1785. 8. §. 247. sqq.

rat, immensam feruorum et vilissimorum hominum, quibus imperium Romanum scatebat, turbam, non nisi metu contineri posse, neque quidquam quod illis iniiciat metum adeo crudele esse, quo uti non liceat.

Porro, a tormentorum cruciatu, cui et liberos homines in atrocioribus delictis sub imperatoribus subditos esse, neminem fugit, milites plane liberauerunt *q*), vel potius hoc ius, iam antiquitus illis concessum *r*), ad eos quoque qui non emeritis stipendiis, modo honeste, missi essent, militumque filios, quibus illud antea fuisse, nusquam me legere memini, extenderunt. Cuius noui priuilegii causa neminem latere potest, qui nostrorum imperatorum historiam habet cognitam.

Hoc eodem iure gaudebant viri eminentissimi et perfectissimi, quibus et senatores, quamquam hi proprie dicebantur clarissimi, adnumerandi videntur: itemque decuriones vtrorumque filii vsque ad pronepotes *s*). Illorum quidem liberis illud a D. Marco

D 2 con-

q) L. 8. C. de quaest. Conf. Chr. Henr. Trortz, De memoria propagata, Traj. ad Rben. 1734. 8. L. 1. c. V. p. 306.

r) L. 3. §. 1. et §. 10. D. De re milit.

s) L. 11. C. De Quaestion.-

Imp. Dioclet. et Maxim. AA.
et CC. Boerho.

Diuo Marco placuit, eminentissimorum quidem, nec non etiam perfectis-

simorum virorum liberos vsque ad pronepotes, plebeiorem poenis vel quaestionibus non subiici, si tamen propioris gradus liberos, per quos id priuilegium ad vltiorem gradum transgreditur, nulla violati pudoris macula adspersit. In decurionibus autem, et filiis eorum, hoc obseruari vir prudentissimus Domitius Vlpianus, in publicarum disceptationum libris ad perennem scientiam et memoriam refert, PP. V. Kal. Decembr. ipsis

concessum esse, imperatores nostri referunt: decurionibus a D. Pio tributum scimus δ): horumque filiis et iam ante Diocletianum et Maximianum fuisse, ex Vlpiani responso nouimus, et ab his confirmatum videmus. Quod autem imperatores nostri dicunt, tum demum ad virorum eminentissimorum et perfectissimorum, itemque decurionum nepotes et pronepotes illud priuilegium transire, si propioris gradus liberos nulla violati pudoris macula adspergat: hoc, cum responfis iurisconsultorum quam maxime repugnare videatur, haud parum interpretes excruciauit. Respondet enim Papinianus ν), de senatoris filia loquutus, quaesitam dignitatem liberis propter delictum patris auferendam non esse: et Vlpianus α) adfirmat, non modo eum, qui ante quam pater senatu moueretur conceptus, etiamsi postea natus sit, tamen quasi senatoris filium haberi, sed etiam eum, qui haberet patrem et auum senatores, etiamsi patre ante conceptionem ipsius senatu moto, senatoris filius

ipsis IV. et III. AA. Coss. (a. p. C. n. 290).

CC. falso in inscriptione huius legis mentionem fieri, e consulibus subscriptis adparet.

Conf. Cuiacii, *Obseru. L. XX. Obs. 29 p. 589.* Petr. Borgii, *Electa c. 20.* in Ottonis, *Thef. Tom I p. 341.* Guil. Fornerii, *Selecta, L. II. c. 20.* in Ottonis, *Thef. T. II. p. 70.* Eguin. Baronis, *Com. ad Prota. ad L. 7. D. De senator. in Opp. Paris 1598. fol Tom I p. 124.* Ant. Fabri, *Rational ad Pand. ad L. 7. §. ult. De senator.* Iul. Pacii, *Εναρτιογραφων, Cent I. qu. 40.* Franc.

Ramosi del Manzano, *Ad leges Iul. et Pap. Pop. Com. L. II. c. 6. n. 3. sqq.* in Ger. Meermannii, *Thef. iur. ciu. et canon. Tom. V. p. 134.* Wissenbachius, *Ad Pand. Dif. XL. Tb. I. n. 13.* G. A. Struuius, *In Gotobfredi immo. Francof. 1695. 4. p. 13.* Io. Schilteri, *Exercit. ad Pand. Ex. XLIX §. 163.* Brunne-
mannus in *Cod. b. l. Troztius, De mem. prop. L. I. c. 5.*

γ) L. ult. D. De decurion.

ν) L. 34. §. 3. D. De ritu nups.

α) L. 7. §. 1. §. 2. D. De senator.

filius haberi non possit, tamen, ut aui potius dignitas ei pro-
 quam obfit casus patris, quasi nepotem senatoris haberi: idemque
 iurisconsultus y) de decurionum filiis ait, innocenti filio nullum
 patris delictum nocere. Quam pugnam ut componeret Cuiacius,
 rescripto Diocletiano particulam *non* inseruit, ita ut sententia
 rescripti sit: virorum eminentissimorum et perfectissimorum filii
 vel nepotes si privilegii dignitatis essent privati, nepotes et pro-
 nepotes quoque illa amittere, non item decurionum filios et nepo-
 tes: quod et Schilterus probavit. Trotzius emendatione Cuiacii
 reiecta, eundem sensum ex imperatorum verbis extorquere cona-
 tur, si modo mentem eius, inuolucris verborum obscuratam, satis
 percepi. Sed neque huius explicatione, neque illius emendatione,
 ista legum pugna omnino sublata est. Nam etiamsi res de decurio-
 nibus sic esset composita, quos tamen vix existimo tanto prae viris
 eminentissimis et perfectissimis iure gauisos esse, tamen quaestio
 relinquatur de senatoribus, quos viris eminentissimis et perfectissimis
 adnumerandos esse, supra monuimus. Quae Burgius de his rebus
 disputavit, Vlpianum disertam nepotum mentionem facere, impe-
 ratores contra in vniuersum de liberis loqui, ideoque maiorem vim
 esse, specialiter quam generaliter expressi, ea a Trotzio iam refu-
 tata sunt. Baro, Fornerius, Antonius Faber, Ramosius, Pacius
 et cum iis Struuius, opinantur, filios poenis et quaestionibus subii-
 ciendos, per patris maculam, iure suo esse priuatos, in iisdem con-
 tra, nuptias in iuris, paternae dignitatis rationem esse habitam.
 Quam sententiam ingeniosam magis quam veram arbitror, nec
 falli videtur Trotzius, qui eam iuris principiis et aequitati plane
 contrariam esse contendit. Inanis Wissenbachii subtilitas, qui

D 3

ait,

y) L. 2. §. 7. D. De decurion.

ait, privilegium illud, per filium notatum non transgredi quidem ad nepotes, sed his proprium esse, nemini, credo, probabitur. Equidem arbitror, cum verbis legis nostrae, tum ceteris iuris placitis conuenientissimum esse, statuere, filiis, qui auita dignitate niti possent, nunquam nocuisse notam patris, siue ante, siue post hanc illi inflictam, concepti essent, idque in vtrorumque liberis, cum decurionum, tum virorum eminentissimorum et perfectissimorum obseruatum esse. Nec aliter imperatores nostros sensisse existimo: qui quidem per liberos quos pudoris macula adspergat, non nisi eos intellexisse videntur, qui ex nuptiis, lege Iulia prohibitis, nati essent. Nam sexto legis Iuliae et Papiae Poppaeae capite caetur, ne liberi contra hanc legem procreati, cum pro nullis sint habendi, parentibus vlllo modo profint ^z): vnde necessario mihi sequi videtur, eos vt nec iis ipsis parentum, quibus orbatii essent, dignitas vnquam quidquam profuerit.

Cetera quae de quaestionibus a Diocletiano et Maximiano statuta sunt, pertinent ad seruos, quos, quamuis ad verum edicendum paratos, cum in suis ipsorum, tum aliorum caussis tormentis interrogatos esse constat. Aliter enim iis nihil credi posse Romani existimabant. Quam crudelitatem atque saecritiam, humanitatis sensui, sanaeque rationi plane repugnantem, quomodo Antoninorum pietas, Diocletiani sapientia, et Christianorum imperatorum religio tolerare potuerit, vix animo concipi potest. Taedet diu hisce rebus immorari. Quare haud parum gaudeo, me in recensendis Diocletiani et Maximiani constitutionibus huc pertinentibus,

^z) Io. Gottl. Heineccii, *Com. ad legem Iuliam et Papiam Poppaeam* p. 83. et 189.

mentibus, paucis defungi posse, vel quod illae intellectu minus sunt difficiles, vel quod parum fructus inde ad nos redundare potest.

Primum illi rescripserunt a), non esse dubium, seruos de facto suo, non solum in criminalibus causis, sed etiam in pecuniariis, si per eos negotium aliquod gestum fuerit, posse interrogari.

Deinde b) praesidem Syriae iusserunt in causa ingenuitatis per omnia interrogationum et quaestionum vestigia decurrere, ne alieni

a) L. 15. C. De quaestion.

Imp. Dioclet. et Maxim. AA.
et CC. Maximo.

Interrogari seruos de facto suo, non solum in criminali causa, sed etiam in pecuniaria, veluti quando per eos depositi vel commodari nomine, vel aliis causis legibus cognitis, res aliis praestitae sunt, posse, non ambigitur. S. I. Id. April. CC. Coss. (a. p. C. n. 294).

b) L. 9. C. eod.

Imp. Dioclet. et Maxim. AA.
et CC. ad Charissimum praesidem Syriae.

Super statu ingenuitatis, per omnia interrogationum et quaestionum vestigia decurrendum est: ne alienae forte sordidae stirpes splendidis et ingenuis

natalibus audeant subrogari: vel propria ac debita per compositam quaestionem quibus competat successio denegerur. Dat. VI. Id. Mai. Emissa ipsis IV. et III. AA. Coss. (a. p. C. n. 290).

Caesares ex inscriptione delendi sunt, quod anno in subscriptione indicato, nulli fuerunt. An vero pro Charissimo, legendum sit Cario, quod Contius obseruauit, decernere non audeo. Errasse Pancirolum (*Thesaur. var. lect. I. 79.*) ceterosque qui Charisti nomen substituunt, summa, ut solet, eruditione, ostendit, Christianus Rauus, V. III. castissimique iuris sacerdotis nomine, si quis alius, dignissimus, in elegantissimo libello: *De Aurelio Arcadio Charisio Icto, Lips. 1773. 4. Cap. II. Equidem exci-*

alieni forte sordidae stirpis homines splendidis et ingenuis natalibus subrogarentur, vel debita successio, quibus competeret, denegaretur. Quod ut necessarium putarent, haud dubie fecerunt turpissimae feminarum Romanarum fraudes, quae, cum praemiis plurium liberorum matribus propositis frui cuperent, tamen puerperii labores perferre nollent, saepissime alienos liberos pro suis venditare solebant. Hanc vero legem neutiquam ad illos ipsos, de quorum natalibus quaereretur, sed ad seruos tantum, qui fraudis participes esse crederentur, spectasse, Charisii iurisconsulti fragmentum *c*) ostendit, qui in causis liberalibus, nunquam eos, de quorum ingenuitate dubitaretur, torquendos esse respondet.

Tum in actione de falso testamento eos quoque seruorum torquere permissum voluerunt *d*), quibus pro herede se gerens libertatem concessisset: hac credo causa permoti, quod qui ad hoc manumissus erat, ne torqueretur, e iuris Romani principiis *e*) quaestionem non effugiebat.

Porro

excidisse praesidis nomen existimo, Charissimumque, solenne esse illud nomen, quod praesidibus ab imperatoribus tribui solebat. In subscriptione verbum *Emissa*, in *Emesa*, mutandum esse, nullus dubito.

c) L. 10. §. *ult.* D. De quaestion.

d) L. 10. C. De quaestion.

Impp Dioclet. et Maxim. AA.
et CC. Prolemaco.

Cum testamentum falsum esse propo-

nas: ad illuminandam veritatem, seruos hereditarios, etsi libertas eis ab eo qui se heredem esse adfirmat, praestita est, etiam per tormenta interrogari, constitutionibus principum est permissum. PP. VI. Kalend. Septembr. ip[s]is IV. et III. AA. Coss. (a. p. C. n. 290).

In huius quoque legis inscriptione CC. locum habere non posse, subscriptio demonstrat.

e) L. 1. §. 13. D. De quaestion.

Porro etiam illud, quod iuris auctoribus placuisse aiunt, suo calculo addito probarunt *f*), mancipia, de quorum dominio dubitaretur, si verum alia ratione reperiri non posset, torqueri posse.

Ceterum, cum de domini dominaeue salute agebatur, seruos torqueri, illicitum putabatur. Hinc pro domino eorum testimonium non audiri, nostri effati sunt *g*): iidemque cum reliquis iuris Romani auctoribus *h*) in eo consenserunt, contra dominos, vel his offerentibus, seruos non interrogandos esse *i*). Cuius quidem rei ratio est in promptu: Cicero *k*) enim fatetur, non falsi testimonii metu id constitutum esse, sed quia indignum, et morte ipsa tristius sit, domini salutem ex seruorum ore pendere. Scilicet Romani, qui ipsorum immensus fuit fastus, contentusque seruorum, noluerunt,

f) L. 12. C. De quaestione.
Imp. Dioclet. et Maxim. AA. et
CC. Aspro.

Quoties de dominio mancipiorum tractatur, si aliis probationibus veritas illuminari non possit: de se ipsa esse cum tormentis interroganda, iuris auctores probant. PP. III. Id. Mai. Sirmii. Tiberiano et Dione Coss. (a. p. C. n. 291.)

Caesarum nomina male inscriptioni addita esse, ex subscriptione intelligitur.

g) L. 14. C. eod.
Imp. Dioclet. et Maxim. AA. et
CC. Constantino.

Seruos non solum pro dominis, sub quorum dominio sunt constituti, sed

nec pro his quorum antea fuerunt, interrogari posse constat. S. VIII Id. April. CC. Coss. (a. p. C. n. 294.)

h) L. 18. §. 7. D. De quaestione.
i) L. 7. C. De quaestione.

Imp. Dioclet. et Maxim. AA.
Vrbanae.

Seruos qui proprii indubitate iuris sui probantur, ad interrogationem, nec offerente te, produci sineremus: tantum abest, ut etiam inuita te, contra dominam vocem rumpere cogantur. PP. Kalend. Nouembr. Maximo II. et Aquilino Coss. (a. p. C. n. 286.)

Conf. Cuiacium, Ad Cod. h. l. p. 1467.

k) Cicero, Orat. pro Milone. C.

XXII.
E

runt, vt seruis quidquam in dominos liceret, quo hi cogentur, illos pluris, quam genus quoddam rerum suarum facere. Neque in eo adqueuerunt, vt seruos de iis dominis, in quorum potestate adhuc essent, interrogari haud paterentur: sed vt idem de iis quoque, in quorum potestate olim fuerant, valeret, sanxerunt, exceptis iis, qui propter crimina, dominio mancipiorum exuti fuerant *l*). Nec obstat quod supra diximus, seruos hereditarios quoque torqueri potuisse, cum de falso testamento, vel supposito partu ageretur: ibi enim de domino ipsorum nondum constabat *m*). Aliter res sese habebat in seruo heredibus communi. Hic enim sicut imperatores nostri rescripserunt *n*), cum de ipsius dominio non ambigeretur, contra vnum alterumue dominorum, minime torqueri poterat, nisi si horum alter alterum occidisse dicebatur: in qua exceptione nostri auctoritatem Hadriani sequuti videntur *o*).

Supereft

l) L. 1. §. 12. D. De quaestione.

m) L. 2. D. eod.

n) L. 13. C. De quaestione.

Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et
CC. Philippae.

Hoc quod placet, si de hereditate quaeratur, hereditarios seruos interrogari, tibi opitulari non potest. Vbi enim de dominio incertum est, ad quem hereditas pertineat: merito per interrogationem hereditarii serui, ad veritatis indaginem peruenitur. Tu autem adseruando seruum communem esse,

non dubitas, porcionem ad eum pertinere, contra quem interrogari eum cupis. Quae res quaestionem haberi ab eo non permittit: cum nec communis seruus, aduersus dominum communem, qui non occidisse socium suum dicatur, interrogari possit. S. III. Kalend. Mai. Heracleae. AA. Coss.

Hoc rescriptum a. p. C. n. 293. emissum videtur, AA. V. et IV. Coss. si modo chronologico ordine huius tituli leges positae, et sequentis constitutionis consules recte expressi sunt.

o) L. 17. §. 2. D. De quaestione.

Supereſt vt hic pauca quaedam addam de argumento ex voluntaria rei morte defunto. Statutum ſcilicet reperimus, eum qui crimine reus factus, metu ſententiae ipſe ſibi manum intuliſſet, pro conuiſto habitum, eiusque bona, aequae ac condemnati, publicata eſſe p). Hinc neceſſario quaefitio orta eſt, num ſi duo, tanquam eiusdem ſceleris focii adcuſati ſint, alter, qui in vita remanſit, vna cum eo qui ſe ipſe interfecit, pro conuiſto habendus ſit. Ad quam imperatores noſtri reſponderunt q), factum ſponte ſe praecipitantis innocenti criminis periculum adferre non poſſe.

§. III.

De modis iudicia finiendi.

Finiebantur iudicia non modo ſententia iudicum, ſed aliis quoque modis: veluti transactione de crimine inita, tergiuerſatione adcuſatorum, abolitione impetrata. Transigere vel paciſci de crimine capitali, prohibitum non eſſe, Diocletianus et Maximianus reſponderunt: minime autem id licere, ſi ſanguinis poenam non ingerat crimen r). Quod imperatorum noſtrorum reſcriptum,

E 2

lar-

p) L. 1. L. 2. C. De bonis eor. qui ante ſentent. mort. ſibi conſc.

q) L. 12. C. De adcuſat. et inſcripſit. Imp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Aurelio.

Factum ſponte ſe praecipitantis innocenti criminis periculum adferre non poteſt. S. XIV. Kalend. Iun. Sirmii. AA. Coſſ.

Haec lex an ad annum 293, vel 303, vel 304 referenda ſit, coniectura adſequi non poſſum.

r) L. 18. C. De rraſſact.

Imp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Valenti.

Transigere vel paciſci de crimine capitali, excepto adulterio, prohibitum non eſt: in aliis autem publicis criminibus, quae ſanguinis poenam non ingerunt, transigere non licet, circa falſi adcuſationem. S. III. Kalend. Septembr. AA. Coſſ.

Ob ordinem quo huius tituli leges collocatas videmus, ad a. p. C. n. 293.

largissimam iurisconsultis disputandi materiam praeiuit. Sed non est quod varias variorum sententias hic commemorem, cum olim litem optime composuerit Noodtius, cuius sententia haec est: Falsi adfufationem neutiquam fuisse ei metuendam, qui de crimine, quod sanguinis poenam ingereret, cum adfufatore transegiffet, nec propterea eum, vt in aliis criminibus, pro victo habitum: minime vero hac transactione criminis poenam sublatam, nec adfufatori impune transigere licuiffet. Quae quomodo cum iure ciuili conueniant, cuius interest fcire, is adeat Noodtium ipsum: cum sana ratione optime confentire, nemo in dubium vocabit. Nam vt atrociffimorum criminum poena priuatorum auaritiae condonetur, quis suadere audeat? Poenam autem ei proponere, qui vitae periculum, quocunq; modo, declinare studuit, nonne crudele et inhumanum cuius videbitur?

Adfufatores, qui ab adfufatione, vel pacto cum reo inito, vel alia de cauffa deflitterant, nisi abolitionem antea impetrassent, tergiuersari dicebantur. Contra eiusmodi tergiuersatores, Turpillianum factum est senatusconsultum: a cuius poena mulieres liberas fuisse, ideoque in crimina non fubfcripsiffe, supra monuimus. Huic repugnare

n. 293. AA. V. et IV. Coff. mihi referenda haec nostra videtur.

Conf. Franc. Hotomanni, *Quaestiones illustres, qu. XXI.* Ant. Mornacii, *Observuar. in Cod. b. l.* Iac. Ruardi, *Varia, L. IV. c. 6.* Matthaeus, *Ad L. XLVIII. Tir. XIX. c. 7.* Henr. Zoesii, *Com. ad Pandect.*

L. II. Tir. XV. n. 21. sqq. Eiusd. *Com. in Cod. L. II. Tir. IV. qu. X. sqq.* Wiffenbachius, *Ad Pandect. Disp. X. Tb. I. n. 13.* Diodori Tuldendi, *Com. ad Cod. L. II. Tir. IV. n. 5.* Io. Faber, *Ad Cod. b. l. Franc. Duareni, Com. in primam part. Pandect. ad tit. de transact. c. II. in Opp. p. 63.*

repugnare videtur Diocletiani et Maximiani rescriptum ^{s)}, quo certissimi iuris esse aiunt, feminam, quae suam suorumque iniuriam persequuta, ab adfatione, pacto contra vetitum inito, desistat, in senatusconsulti poenam incidere. At, quod recte obseruauit Cuiacius, mulierum imbecillitati quidem concessum est, ab adfatione, ex errore vel nimio ardore suscepta, etiam sine abolitione desistere, non tamen earum auaritia, turpe lucrum iustae vindictae antepone.

Alia constitutione ^{r)} imperatores nostri declarant, in executionibus criminum hoc videri obtinuisse, vt non nisi is ab adfatione

E 3

tione

^{s)} L. 5. C. Ad SC. Turpill.

Imp. Diocler. et Maxim. AA.
Marronae.

^{r)} L. 6. C. eod.

Imp. Diocler. et Maxim. AA.
Luciliae.

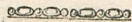
Si femina suam suorumque iniuriam exequatur, cum ipsa pacto contra verum desistisse profiteatur: in senatusconsulti Turpilliani poenam eam incidisse certi iuris est. *Sublita. VII. Non. April. CC. Coss.* (a. p. C. n. 294.)

Ex huius legis inscriptione CC. excidisse, annus quo subscripta est, ostendit.

Conf. Cuiacii, *Obseru. L. XX. obs.* 8. p. 574. Pacii, *Evarr. Cnr. VII. n. 69. p. 600.* Curtii, *Emaza, L. V. c. 7.* in Ortonis, *Thef. Tom. V. p. 284.* Petr. de Greue, *Exerc. ad Pandect. loca diff. Nouiomagi 1660.* 8. p. 618. Struuii, *Inmo p. 431.*

In executionibus criminum obrinuisse videtur, illos desistisse, qui animum adfationis implendae, prorsus deseruerunt. Cum igitur aliis ex causis, vel simpliciratis ratione, necdum se ad suam vindictae peruenisse preces tuae restentur: poteris postposita formidine, impedimenti super aliquanulo silentio, institutam adfationem secundum leges perferens, quam probabis tibi debitam vindictam reportare. *PP. III. Kal. Iul. Diocleriano VI et Maximiano AA. Coss.*

Subscriptionem huius legis falsam esse, manifestum est, in sexto enim consulatu Diocletianus collegam habuit Constantium caesarem, non Maxi-

tione putaretur destitisse, qui animum adculpationis implendae prorsus deseruerit: aliquantulum silentium non impedire, quo minus adculpationem persequatur. Non errasse imperatores, Pauli *u)* verba ostendunt: *Destitisse eum adcipiemus, qui in totum animum agendi deposuit, non qui distulit adculpationem.* — *Animo ab adculpatione destitit, qui adfectum, et animum adculpandi deposuit.* At quomodocum consueta iudiciorum forma haec consentiant paullo difficilius dictum est. Satis enim constat *x)*, in poenam senatusconsulti Turpilliani haud incidisse, qui animum adculpandi ante deposuissent, quam iudicium esset ordinatum, hoc est, ante quam inscriptionum libelli essent traditi, fideiussor praeflitus, et reus sub custodia officii factus: ubi autem, his compositis, iudicium inchoatum esset, diem rei peragenda, a praetore vel praefide dictum, reumque absolutum esse, si adculpator adesse, vel, ut res differretur, petere, neglexisset *y)*. Nam hic destitisse ab adculpatione videbatur *z)*. Quomodo ergo imperatores cum iurisconsultis respondere potuerunt, cum tantum destitisse, qui animum deposuerit agendi, non eum qui distulerit vel siluerit? Mihi ita de hac re videtur: imperatores iuris solennitatibus minus anxie inhaerentes adculpatori, qui dicto die adesse neglexisset, permisisse, ut coeptam adculpationem

Maximianum. Facillime ita emendari posse videtur, ut Diocletiano III. ponatur: ita enim et Maximiani primus consularis recte adpositus, erit, et inscriptio, a folis AA. facta, consularibus conueniet.

Conf. Brissonius, *De Verb. Sign.* in voce: *Defistere.*

u) L. 13. L. 6. §. 1. D. Ad SC. Turpill.

x) L. 1. C. Ad SC. Turpill.

y) Car. Sigonius, *De iudiciis.* L. II. c. XI. in *Opp. Tom. V.* p. 768. Heineccius, *Antiqu. Rom. L. IV. Tit. XVIII. n. 22.*

z) L. 6. §. 2. D. Ad SC. Turpill.

fationem ad finem perduceret, modo docuisset, sibi desistendi animum non fuisse.

Abolitionem, qua impetrata impune ab adulationibus desistere licebat, non poenae iustae remissionem, sed tantummodo iudicii sublationem in se continuasse, neque impediuisse, quo minus eiusdem criminis reus ab alio adfaretur, satis notum est. Eiusmodi abolitiones iudex aditus non modo singulis, praevia causae cognitione, concedebat, sed etiam interdum ab imperatoribus omnes simul in imperio Romano adfationes, generali abolitione fiebantur. Quod cum ob laetitiam publicam, vel honorem domus augustae, vel ob sacrum paschatos tempus fieret, ut saepius factum legimus, hic non nisi inanis et perquam ridiculus mos erat. Bene contra, et sapienter mihi factum videtur, cum novi principes sub auspiciis imperii talem abolitionem promulgassent, quod et Diocletianum fecisse, eius rescriptum quoddam ostendit *a*). Scilicet cum apud Romanos iuris criminalis indoles a principum ingenio ita penderet, ut quod alter delictum tanquam atrocissimum puniret, idem alter praemiis ornaret, cumque magna, immo maxima reorum pars laesae maiestatis crimine teneretur, novus princeps, cum haec plerumque commode punire non posset, compendiosissimam viam ingressus, omnia omnino iudicia discindebat. Ceterum hae abolitiones non ad servos pertinebant, sed ad liberos tantum *b*), neque impediabant, quo minus crimina, sub quovis imperio punienda, intra triginta dies ab eodem adfatore rursus excitari possent.

Dubium

a) L. 2. C. De general. abolir.

b) L. 16. D. Ad SC. Turpill.

Dubium Paullino cuidam visum reperimus, an post triginta dierum spatium, is qui ante generalem abolitionem promulgatam, vt nomen sibi deferre liceret, postulasset quidem, non tamen ipsum adfationis libellum edidisset, reum suum peragere possit. Cui Diocletianus noster respondit c), cum ante litem contestatam iudiciumque ordinatum, nulla existeret adfatio, quae derelinqueretur vel tolleretur, id omnino licere.

Idem augustus cum collega alio loco d) declarauit, in singulari aliqua causa abolitione a iudice impetrata, permittum non esse eandem rursus excitare, nisi precibus antea aditus fuerit imperator, qui eius rei veniam facile dedisse videtur.

§. IV.

De calumniatoribus et de poenis.

Iudiciis legitimo modo per sententiam ad finem perductis, reus, aut iniuria postulatus, aut delicti conuictus pronunciabatur,

Ad-

c) L. 2. C. De general. abolit.

Imp. Dioclet. et Maxim. AA.

Paullino.

Cum eo tempore quo indulgentia nostra crimina extinxit, adfatio a re instituta non fuerit: publicae abolitionis praescriptio cessat PP. VI. Idus. Febr. Maximo II. et Aquilino Coss. (a. p. C. n. 286.)

Ex die quo subscripta haec lex est, adparet eam solius esse Diocletiani, idcoque Maximiani nomen delendum.

d) L. I. C. De abolition.

Imp. Dioclet. et Maxim. AA. et
CC. Paternae.

Praeses provinciae si perspexerit, abolitionem ad omnia crimina quae mota sunt pertinentem a se impetratam, ne semel finita instaurantur, intercessione auctoritatis suae prospiciet. Supplicatione vero porrecta nuncup principali, praefata abolitione sopitum crimen, ab eadem persona reuocari potest. PP. XV. Kalend. Decembr. Dioclesiano III. et Maximiano. (a. p. C. n. 287.)

CC.

Aduſator ſi, iuſta ſuſpicionem ductus, ſine dolo egerat, omni poena liberabatur e): ſi de calumnia eius conſtabat, grauiffime puniebatur. De lege Remnia variisque imperatorum conſtitutionibus, multa hic diſputare poſſem, ſed ea tantum breuiter exponam, quae in Diocletiani et Maximiani legibus de his rebus fancita reperimus. Primum de poena eorum quaeritum eſt, qui in liberali cauſſa aliquem calumniati erant. Hos calumniae adcuſari poſſe certum erat f), ſed liberales cauſſae cum ad priuatas diſceptationes pertinerent, noſtri, veteris iuris veſtigia g) ſequuti, extra ordinem, nec conſueto in publicis iudiciis more, eos puniendos eſſe reſcriperunt h).

Idem cum ſeruus per calumniam adcuſatoris tortus eſſet, domino eius, de damno ſibi dato querenti, actionem in duplum ex lege Iulia competere pronunciarunt i). Sub Iuliae legis nomine illam de adulteriis intelligi, inde adparet, quod Papiniani k) et Vlpiani l) fragmenta, quibus idem illud, quod imperatores ſanxerunt, tradi-

CC. ex inſcriptione delendos eſſe, quique videt.

e) L. 3. C. De calumn.

f) L. 31. C. De liberal. cauſ.

g) L. 1. §. 11. L. 3. L. 7. §. 1. D. Ad SC. Turpill.

h) L. 5. C. De calumn.

Imp. Dioclet. et Maxim. AA. Caefio.

Qui calumniatores pronunciantur: in publicorum duntaxat iudiciorum quaeritionibus, non etiam in liberalibus cauſſis, quae priuatas diſceptationes

continent, periclitari ſolent. (ante a. p. C. n. 292 vel 293.)

Conf. Cuiacius, Ad Cod. b. l. p. 1478.

i) L. 6. C. eod.

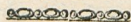
Imp. Dioclet. et Maxim. AA. Domitio.

Domini ſeruorum, per adcuſatoris calumniam tortorum, aduerſus eum poena dupli lege Iulia prouidetur. S. XV. (ante a. p. C. n. 292 vel 293.)

k) L. ult. D. De calumn.

l) L. 27. pr. D. Ad Leg. Iul. de adult.

F

traditur, ex ipsorum commentariis ad legem Iuliam de adulteriis defuncta sunt.

De poenis, quae visito erant propositae, iure Romano statutum reperimus, ne omnes, qui vnum idemque delictum commississent, eadem ratione punirentur, sed pro diuersitate ordinis atque conditionis etiam poenae essent diuersae: aliae honestiorum, aliae plebeiorum. Quod an bene iusteque factum sit quaeri potest. Nec dubito multos fore, qui id negent, coram legibus omnes ciues pares esse debere clamitantes. At hi videant, ne, prae nimio iustitiae studio, fiant iniustissimi. Nam etiamsi libenter concedo, nihil iniustius, publicaeque saluti perniciosius esse, quam, nonnullorum opibus, dignitati, fautoribus, crimina omnino condonare, aut saltem ita indulgere, vt poenas propositas atque inflictas derideant: tamen idem ego contendo, si omnes, nulla dignitatis ac conditionis ratione habita, ob idem crimen eodem poenarum genere adficiantur, grauius alios, alios mitius in eadem causa puniri, ideoque iniustissime agi. Primi ordinis vir, ad plateas purgandas, vel oppida munienda damnatus, fama, dignitate, amicis, atque omnibus fere beatæ vitæ adminiculis priuatur. Non aequè vilioris conditionis homo, qui parua mercede accepta, idem opus lubentissime acturus fuisset. Homo porro, parum lauta forte gaudens, vt multam soluere possit, ipsi indictam, saepe omnia, quae possidet, vendere, aequè alienum contrahere coactus, ad incitas redigitur. Diuitiis contra opibusque abundans eadem multa tantum abest vt moueatur, vt potius longe maiore pecuniae summa, vel minus modum, quam quod e crimine perpetrato ad ipsum redundauit, redimere paratus sit. Varium variis hominibus earundem rerum solet esse pretium, ideoque rectè Romani putarunt, non leuius puniri

puniri honestiorem virum, quem aut bonorum partis publicatione multarent, aut relegarent, aut gladio necarent, quam feruum, vel ex infima plebe hominem, quem aut fustibus caesum relegarent, aut ad opus publicum, siue metalla damnarent, aut in crucem tollerent. In hoc vno mihi errasse videntur quod viliorum hominum vitam minoris aestimarunt quam honestiorum, illosque ideo saepe morte puniuerunt, vbi hos tantummodo deportarunt *m*).

In numerum honestiorum, plebeiorum poenis haud subii-
ciendorum, imperatores nostri in legibus supra laudatis *n*), prae-
ter viros eminentissimos ac perfectissimos decuriones, vtrorumque
filios, nepotes et pronepotes, etiam milites et veteranos cum libe-
ris referunt. De militibus quaeri potest, num fustibus subiecti
fuerint: idque adfirmandum videtur, quod disertis verbis traditum
legimus, eos non modo virgis et vite *o*), sed etiam ipsis fustibus
esse caesos *p*): contra autem negandum, quod liberi erant a ple-

F 2

beiorum

m) Conferantur quae acutissime de his rebus disputauit: Rudolphus Hommelius, V. A. in *Dif. I. quid de poenis Romanorum criminalibus, iure Iustiniano obuiis philosophice statuendum sit.* Lips. 1787. p. 70. *sqq.* Praeterea Chr. Gottl. Gmelin, *Grundsätze der Gesetzgebung über Verbrechen und Strafen* §. 51. p. 110. et Ge. Jac. Fr. Meißter, *Abb. über den Einfluss welchen der Stand des Verbrechers, auf die Strafen, und das Verfahren in Strafsachen hat.* in Io.

Fr. Plitts, *Reperzorium für das peinl. Recht.* Frankf. 1786. 8. p. 1.

n) L. 8. L. 11. C. De quaestione.

o) L. 13. §. 4. L. 14. §. 1. D. De re milit. Godef. Stewechii, *Com- ad Vegerii libr. de re milit. Anwerp.* 1585. 4. p. 188. Iust. Lipsius, *De milit. Rom. L. V. Diar.* 18. in *Opp. Antw.* 1637. fol. Tom. III. p. 213. Petr. Fabri, *Semestria L. I. c. 17.*

p) L. 3. §. 16. D. De re milit. Stewechius, *l. l. p. 61.* Faber. *l. l.*

beiorum poenis, quibus fustes adnumerabantur *q)*, et quod de veteranis expresse cautum erat, ne fustibus caederentur *r)*. Quid igitur? Scilicet statuendum arbitror, eos quidem ob militaria delicta isto poenae genere adfici solitos, non item ob ea, quae ad fora ciuilia pertinebant.

De virorum eminentissimorum et perfectissimorum, aequae ac decurionum nepotibus cum supra iam, ubi de quaestionibus agebatur, viderimus, quomodo patris macula, priuilegiis priuati sint, non est quod de eadem re hic denuo agamus. Quam fortiter autem Diocletianus iura sic proposita defenderit, eius sententia *s)* docet, qua contra populi clamores vehementissimos, decurionis filium bestiis non subiiciendum esse, edixit. Quod cum comparo ad ea, quae Modestinus in fragmento quodam *t)* scriptum reliquit, decuriones summo supplicio, non sine praeuia principis cognitione, puniendos esse, nisi forte tumultus aliter sedari non possit, non possum non Diocletianum admirari, qui non minus firma quam molli manu rempublicam gubernans contra quoscunque motus legum auctoritatem defendere valuit: id quod nec imbecillis Alexandri humanitas, nec crudelissima Maximini saeuitia efficere potuerat.

Vti

q) L. 28. §. 2. §. 5. D. De poenis.

r) L. 1. L. 3. D. De veteranis.

s) L. 12. C. De poenis.

Inpp. Dioclet. et Maxim. A.A.

in consistorio dixerunt.

Decurionum filii non debent bestiis subici. Cumque a populo exclama-

tum esset iterum dixerunt: Vanae voces populi non sunt audiendae: nec enim vocibus eorum credi oportet quando aut noxium crimine absolui, aut innocentem condemnari desiderant. (ante a. p. C. n. 292. vel. 293).

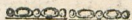
t) L. 16. D. Ad leg. Corn. de sicar.

Vti bona eorum qui capitalem poenam subierant plerumque, sic deportatorum semper publicabantur. Hunc iniquissimum morem imperatores, aequi amantes, ita temperarant, vt damnatorum liberi, si non omnibus, paternis bonis certe parte illorum donarentur v). Idemque Diocletiani temporibus obtinuisse, non est quod dubitemus. Neque enim in legibus ab eo latis, neque in scriptoribus acerrime in eum inuehentibus, quidquam reperitur, quod nos aliter de eo sentire cogat. Exstat quidem rescriptum, ab eo et eius collegis emissum x), in quo aiunt, ex absolutissimo iure de bonis matris deportatae nihil deberi filiis. Inde tamen concludere nolim, idem de paternis quoque valuisse bonis. Neque enim vtrorumque parentum eadem est ratio, eademque vis in salutem liberorum. Hi, patre deportato, altore priuabantur suo, omnibusque eius bonis publicatis, fieri poterat, vt, in summam egestatem detrusi, vnde viuerent, non haberent. Id, matre deportata, minus metuendum erat: nam, qui illos aleret, pater remanebat. Hinc factum esse arbitror, vt illius quidem bona liberis donarentur, non item huius. Praeterea constat, bona materna omnino non rediisse ad liberos ante M. Aurelii tempora, quibus demum senatusconsultum Orphitianum factum est. Quod cum

F 3

fit,

- v) L. 7. D. De bonis damnar. hil deberi, inuis absolutissimi est. (ante a. p. C. n. 292. vel 293)
 Nicol. Kloekkof, *Historia iuris Rom. de bonis damnatorum.* Lugd. Bas. Conf. Cuiacius, *In Cod. h. l.* p. 1483. Nicol. Antonius, *De exilio, siue de exilii poena antiqua et noua, exulumque condicione et iuribus.* L. II. c. 22. in Meermannii, *Thef.* Tom III. p. 106.
- x) L. 6. C. De bonis prescript. seu damnar.
 Imp. Dioclet. et Maxim. AA. Gaudentio.
 De bonis matris deportatae, filiis ni-

fit, quo iure tandem statuamus, illud priuilegium, diu ante Aurelium damnatorum liberis concessum, ita accipi posse, vt statuamus, illo materna aequae ac paterna bona, liberis esse concessa. Quam ei vim ne ii quidem imperatores, qui post M. Aurelium vixerunt, tribuisse videntur, quippe quorum plerosque magis de fisco locupletando, quam de humanitatis, aequitatis iustitiaeque laude sibi comparanda, sollicitos, habuisse videmus, quod sibi gratularentur, si extremae crudelitatis, turpissimaeque auaritia notam atque infamiam effugissent.

De seruorum, qui poenae publicae subiecti fuerant, dominio interrogati, nostri rescipserunt y), hoc omnino illaesum manere, nisi per sententiam ipsam simul amputatum fuerit. Hoc idem iurisconsultorum fragmentis firmatur, qui censuerunt seruorum, ad vincula perpetua vel temporaria damnatum, domino tradendum esse z), aequae ac eum, qui, ex errore iudicis, in opus publicum, in quod serui dari non poterant, datus esset a). Dominium vero, vt nostri loquuntur imperatores, amputari solebat, si vel mortem subiisset seruus, vel poenae seruus factus esset, veluti ad metalla, aut opus metalli, aut ludum venatorium datus. Hic enim, quamvis a poena liberatus, tamen in domini potestatem non redibat b).

Id

y) L. 13. C. De poenis.

Impm. Dioclet. et Maxim. AA.
Vrsino.

Seruo ex sententia damnato, si quo-
quo modo ex sententia proprietaris
ius amputatum non sit, domino suo

eum obsequi par est. (ante a. p. C.
n. 292. vel. 293).

z) L. 8. §. 13. D. De poenis.
L. 10. C. De poenis.

a) L. 34. D. De poenis.

b) L. 8. C. De sent. pass. et restit.
L. 8. §. 12. D. De poenis.

Id rectissime ab imperatoribus statutum esse, licet Ulpianus adfirmet *c*), mihi tamen minus liquet. Nam cur dominus seruo priuatur, quem poena publica, quominus ipsi seruiat, non retinet? Equidem, praeter fisci commodum, nil video, quod eius rei causa esse potuerit.

Aliae imperatorum nostrorum constitutiones ad remissionem poenarum pertinent: quae cum legis cuiusdam immutationem in se contineat, non nisi ei, penes quem est ius leges ferendi, competere potest. Hinc illi edixerunt *d*), ut ne praeses provinciae poenam, sua sententia dictam reuocaret. Quae non solum de sententia intelligenda sunt, secundum leges pronunciata, sed etiam, ut alia iuris loca testantur, de ea, quae legibus contraria, vel infontem damnauerat *e*), vel criminis conuictum, iniusta poena adfecerat *f*). Neutram ille ipse per se poterat mutare. Sed res ad ipsum principem erat referenda. Quid quod tanta fuit sententiae apud Romanos sanctitas, tantusque periculi, quod ex eius mutatione, iudicis arbitrio permessa, oriri posset, metus, ut haec ne in causis quidem pecuniariis locum haberet *g*), nisi praetoris edictum restitutionem in integrum concessisset *h*): in causis autem criminalibus nunquam, nisi cum reo eiusmodi multa esset indicta, quae facultates eius excederet, adeoque fieri non posset, quin sententia

c) L. 8. §. 12. D. De poenis.

d) L. 15. C. De poenis.

Impp. Dioclet. et Maxim. AA.
er CC. Agarbo.

Poenam sua dictam sententia, prae-

sidi provinciae reuocare non licet.
(post. a. p. C. n. 292. vel. 293).

e) L. 9. §. 11. D. De poenis.

f) L. 27. pr. D. cod.

g) L. 1. §. 6. D. De quaestione.

h) L. 16. §. 5. D. De minor.

tentia mutaretur i). Scilicet cum prouinciae, inimensis indictionibus perpetuisque bellis exhaustae, insuper multarum exactione expilarentur, insatiabili iudicum auaritia factum arbitror, vt imperator innumeris supplicum libellis obrutus, eorumque legendorum taedio pertaesus, praesidibus permetteret, vt ipsi, pro suo arbitrato, id facerent, quod necessitas imperaret.

Quamquam vero alii imperatores, id quod praesidibus vetitum erat, saepissime fecisse, poenamque indictam reuocasse reperiuntur, nostri tamen id non facile concedendum declararunt k); et iure quidem, vt mihi videtur. Neque enim eorum sententiae accedere possum, qui cum Montesquutio l), et Federo m), utilitatem necessitatemque iuris poenas remittendi, seu, vt admodum barbare in scholis loqui solent, iuris adgratiandi, defendunt. Nam quae reum damnat lex, aut iusta est, et sapienter instituta, aut iniusta et noxia. Si illud, sine summo reipublicae detrimento migrari non potest: sin hoc, abroganda est. Verum quidem est, legem alias iustam atque prudentem, sed, cum omnia praeuideri nequeant, verbis nimis communibus conscriptam, saepe facere, vt iudex eius verba sequutus, hominem, qui absolendus erat, damna-

re

i) L. 6. §. 9. D. De offic. praef.

k) L. 14. C. De poenis.

Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Vicario.

Si operis publici temporalis poenae sententia praesentis nondum excessit dies, huic expectari conuenit: cum non remitti poenam facile, publice intersit, ne ad maleficia temere quisquam pro-

siliat. (post. a p. C. n. 292 vel 293.)

l) Montesquien, L. VI. c. 16. et 21.

m) I. G. H. Feder, *Ueber das Recht zu begnadigen*. Adi. K. I. Wedekind, *Abb. von dem besondern Interesse des Natur- und allg. Staats-Rechts, durch die Vorfälle der neuern Zeiten*. Heidelb. 1793, 8.

re cogatur, tumque principis esse videtur iudicis sententiam mutare. Sed quisque facile per se intelligit, hoc non esse poenam a legibus impositam remittere, sed tantum declarare, legem ad propositam speciem haud recte adcommodatam esse: eaque ipsa declaratio, modo iusta fuerit, legis loco habenda est *n*). Mirum mihi videtur, quod Valazeius *o*) profert, poenam quidem remitti non posse, at angustiiori temporis spatio circumscribi: hoc enim quid aliud est, quam poenam ipsam minuere, partemque eius remittere? Quam Valazeii opinionem non attigissem, nisi e diametro esset opposita ei imperatorum nostrorum rescripto *p*), quo aliquem ad opus publicum temporarium damnatum, non ante liberandum responderunt, quam tempus poenae legibus definitum, praeterisset.

Quamquam autem Diocletianus legum severitatem clementiae erga damnatos anteponendam censebat, tamen, sub auspiciis imperii, generali indulgentia, liceat mihi hoc verbo in legum codice usitato uti, damnatos omnes restituit *q*). Quod si mirum forte cuiquam videatur, is modo eorum meminerit, quae supra de causis, ob quas generalis aduscationum abolitio concessa est, disputavimus: multos scilicet, pro miserrima, quae tum erat, iudiciorum forma, ex odio vel avaritia iudicum, plures quia imperatoris maiestatem

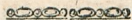
n) Conf Mathaeus, *Ad L. XLVIII. L. I. c. V. §. I.* Filangieri, *d. l. T. Tir. XIX. c. V. n. 2. 3.* Chr. Dan. Erhardi, *V. III. Versuch über das Ansehen der Gesetze, und die Mittel, ihnen solches zu verschaffen und zu erhalten.* *Dresd. 1791. 8. 2. Abschn. p. 48. 3. Abschn. 2. Kap. p. 75.* Pastoret, *d. l. T. I. c. 4. Seruin, d. l.*

L. I. c. V. §. I. Filangieri, *d. l. T. IV. c. 57.*

o) Valazé, *Ueber die Strafgesetze.* *Versf. Germ. c. Car. Ad. Caesaris, V. Magn. Lipsf. 1786. p. 314.*

p) *L. 14. C. De poenis.*

q) *L. 9. C. De sentent. pass. et restit.*

iestatem laessisse, vel aemulo eius in imperio fauisse dicebantur, damnatos esse. Has ipsas ob causas, etiam Antoninus *r*), Alexander *s*), Philippus *t*) et reliquorum augustorum plerique, nisi omnes *u*) eiusmodi generales restitutiones promulgarunt. Neque tamen haec fuit earum vis, ut, per eas in patriam reuocati, veterem dignitatem, iura et famam reciperent, nedum bona fisco vindicata, sicut plurium imperatorum rescripta hoc testantur. Antoninus respondet *x*), indulgentia sua a metalli poena liberatum, non impetrasse simul bonorum restitutionem, nisi haec speciali privilegio concessa fuerit. Philippus *y*) per generalem suam indulgentiam exulibus et deportatis redditum quidem esse tributum ait, non etiam loca militiae famamque integram reseruata. Iisdem bona quoque non nisi speciali concessione esse restituta, duo Alexandri rescripta *z*) firmant. Denique quod ad patriam potestatem attinet, nostri pronunciant *a*), si pater deportatus ex generali indulgentia restitutus

r) L. 2. C. cod.

s) L. 4. C. cod.

t) L. 7. C. cod.

u) Conf. Petr. Fabri, *Semestr.*

L. II. c. 13. Antonius, *De exilio*,
L. III. C. 4. in Meermannii, *Thes.*
d. l. p. 163.

x) L. 2. C. *De sent. pass. et restit.*

y) L. 7. C. cod.

z) L. 3. L. 4. C. cod.

a) L. 9. C. cod.

Lapp. Dioclet. et Maxim. AA.

Restituta et aliis.

Si pater vester in insulam deportatus,

*generali indulgentia restitutus est, nec
ut liberos in potestatem reciperet,
specialiter impetravit: in dubium non
venit, hereditatis commodum per vos
ei adquiri quos sententia contra eum
prolata, parvas familias effecit, nequaquam
potuisse. (ante a. p. C. n. 292.
vel 293.)*

Conf. Cuiacius, *Ad Cod. b. l. p.*
1484. Mathaeus, *L. XLVIII. Tit.*
XIX. c. V. n. 8. Gothofredus, *Ad*
L. vn. Cod. Theod. De sent. pass. et
restit. et lib. cor. Bachouii ab Eehrt,
Com. in Instir. ad. §. 1. Quib. mod.
ius parr. pot. solu. Antonius, *De*
exilio,

tus fuerit; nec, ut liberos in potestatem reciperet, specialiter impetraverit, per hos ei nequiquam hereditatis commodum adquiri potuisse. His nullo modo repugnant, quae Antoninus imperator deportato cuidam dixisse fertur *b*): restituo te, ut autem scias, quid sit restituere, honoribus et ordini tuo, et omnibus ceteris te restituo: eo ipso enim, quod restitutioni interpretationem addidit, indicavit, restitutionem non necessario omnia illa in se continuisse. An patria quoque potestas vna cum dignitate ac bonis semper sit reddita, dubitatum est. Hinc voluit Constantinus *c*), ut sub dignitatis ac bonorum nomine, patria quoque potestas intelligeretur. Quo edicto permotus est Bachouius, ut crederet, abrogato iure veteri, a Diocletiano proposito, omnibus restitutis hoc esse concessum, ut liberos in potestatem reciperent: et Gothofredus, ob idem illud contendit, Diocletiani rescripto patres tantummodo usufructu bonorum, per illorum absentiam a filiis adquirentium, nequiquam patria potestate esse priuatos. Ego vero neutri adsentiri possum. Neque enim cum Bachouio credere velim, Tribonianum adeo stultum fuisse, ut legem abrogatam, cui proxime sequens lex contradiceret, codici suo insereret: neque cum Gothofredo facere possum, cum disertis verbis a Diocletiano sit rescriptum, specialiter impetrari debere, *ut liberos quis in potestatem recipiat*. Accedit, quod Constantinus expressis verbis significauit, se de patre loqui cui dignitas ac bona restituta sint, non de eo, qui per generalem indulgentiam in patriam sit reuocatus. Quae cum ita sint, nullus dubito, quin et Iustinianus *d*) idem illud, quod Constanti-

G 2

nus

exilio, L. III. c. V. in Meerm. Tbes.
T. 2. p. 166.

c) L. 13. C. cod.

d) §. 1. Inst. Quib. mod. ius parr.

b) L. 1. C. De sent. pass. et restit. per solu.

nus, restitutionis genus innuerit, dicens: patrem, qui deportatus potestatem in liberos amisisset, ex indulgentia principis restitutum, per omnia pristinum statum recipere. Vnde fortasse haud abs re foret, leui emendatione admissa, virgulam illam, quam post verba *restituti fuerint*, posuit Cuiacius, post illa verba, *per omnia*, ponere.

Si qui vero singulari imperatoris fauore bona sua receperant, iis et facultas reddebatur, sua sibi vindicandi, et necessitas imponebatur, creditoribus satisfaciendi. Hinc imperatores nostri modo rescribunt e), causam eius, qui ante deportationem fundi quaestionem mouisset, vbi illa poena liberatus bonisque restitutus esset, eodem quo ante fuerit, esse statu: sed etiam praefecto praetorio respondent f), non licere eiusmodi restituto, in creditorum detrimentum, bonorum publicationem sibi praetendere. Quam aequissimam imperatorum nostrorum sententiam, cum iis comparo, quae de seruo restituto supra sancita esse vidimus, non possum non mirari, quid sit, quod in similibus causis tam diuersè iudicauerint Romani. Cur enim sanctius sit creditoris quam domini

e) L. 11. C. De sent. pass. et restit.

Imp. Dioclet. et Maxim. AA.
et CC. Philippo.

Casus eius qui fundi mouerat quaestionem, et ex benignitate nostra facta in eum cum bonis restitutio, statum pristinum causae non immutauit. (post a. p. C. n. 292 vel 293.)

f) L. 12. C. eod.

Imp. Dioclet. et Maxim. AA. et
CC Tryphoni, Praefecto
Praetorio.

Si deportationis sententiae veniam, indulgentia nostra consecuta suam recepit substantiam, se protegere sceleris poena contra creditores, quo minus iure debitum soluat, improbe conatur. (post a. p. C. n. 292 vel 293.)

mini ius? Illud non modo aduersus deportatum, cui bonorum fuorum arbitrium redditum erat, sed adeo aduersus fiscum persequi licebat: hoc, etiamsi nihil obstaret, quo minus ab hero recuperaretur, nunquam tamen redibat.

Vltima quae de hoc argumento occurrit Diocletiani et Maximiani constitutio *g*), ad adnotationem praesidis pertinet. Rescribunt enim, restitutum ex adnotatione praesidis frustra calumniam vereri, cum ea abolita iam sit. Id satis notum est, deportationi semper praesidis adnotationem praecessisse, hoc est, praesidem, re cognita, adnotasse, reum, quem deportare ipsi non licebat, deportandum esse *h*): hanc vero adnotationem, si ipsa poena deportationis ab imperatore vel plane non irrogata, vel remissa esset, omni effectu caruisse, adparet. Sed quid sibi illud vult, calumniam pati? Glossatores de poena calumniae haec verba expli- cant, grammaticis rationibus, vt arbitror, haud repugnantibus. Nam crimen pati, idem significare ac, propter crimen puniri, in legibus *i*) inuenimus, et apud Coelium *k*), calumniam ferre, idem significare, ac calumniae damnari, viri docti docuerunt *l*). Quae vero

g) L. 10. C. cod.

Imp. Dioclet. et Maxim. AA.
et CC. Demetrio.

Cum indulgentia nostra interueniente, sis reuersus ad lares tuos, frustra vereris, ne ex adnotatione praesidis, quae iam abolita est, calumniam pariaris. (post a. p. C. n. 292. vel 293).

Conf. Cuiacius, *Ad. Cod. b. l.*
p. 1483. Antonius, *De exilio,*

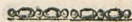
L. II. c. 27. n. 17. in Meerm, *Thef.*
d. 1 p. 123.

h) Prifsonius, *De verb. sign. in*
voce: *Adnotario.*

i) L. 109. D. *De reg. iur. anti-*
tiqu.

k) Ciceronis, *Epistol. ad diu.*
L. VIII. ep. 8.

l) Prifsonius, *d. l. in voce: Ca-*
lumnia.

vero sit ista calumniae poena? Vtrum deportatio ipsa? De hac vero, cum non ex adnotatione sola irrogaretur, dubitari non poterat. An infamia deportationem sequuta? At haec et restitutis adspersa manfit *m*). Quare magis placet Cuiacii interpretatio, qui vereri ne calumniam patiat, idem esse ait, ac vereri, ne quis quaestionem status per calumniam moueat. Et haud dubie in causa imperatoribus proposita, de iure testamentum condendi, vel alio ciuium iure, quod restitutis reddi solebat, quaesitum est.

m) L. vlx. C. De general. Abol. L. 7. C. De sens. poss. et restit.

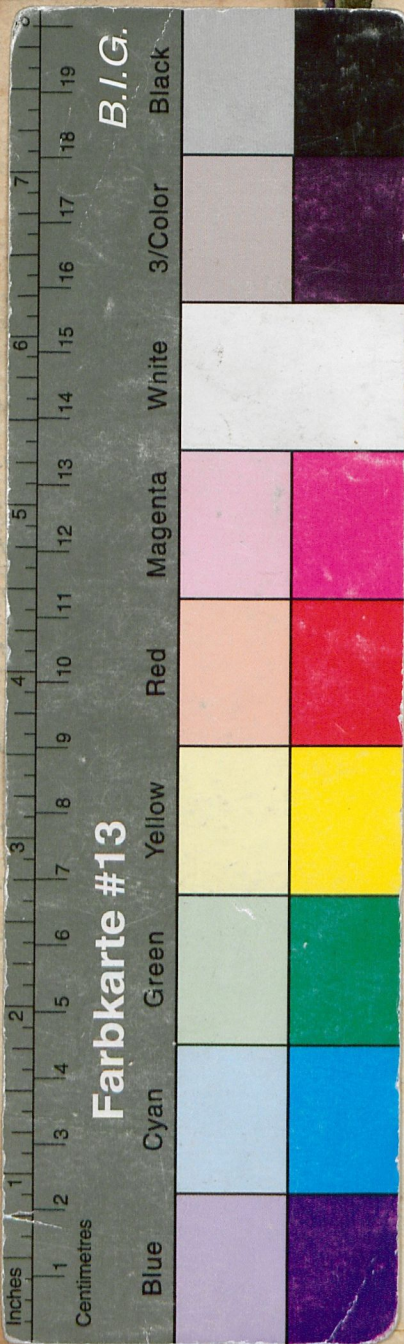

Leipzig, Diss. 1793

ULB Halle 3
004 350 43X

1793, 26.

1783.

DIOCLETIANVS
ET
MAXIMIANVS
SIVE
DE VITA ET CONSTITVTIONIBVS
C. AVRELII VALERII DIOCLETIANI
ET
M. AVRELII VALERII MAXIMIANI
A. A.

EXERCITATIO SECVNDA

SCRIPSIT

ET

ILLVSTRIS IVRISCONSVLTORVM ORDINIS
AVCTORITATE

PRO

SVMMS IN VTROQVE IVRE HONORIBVS
OBTINENDIS

A. D. XII. SEPTEMBR. A. C. MDCCXCIII

AD DISPVTANDVM PROPOSVIT

IOANNES CONRADVS SICKELIVS
A. M. ET I. V. B.

LIPSIAE

EX OFFICINA SAALBACHIA.

